

HEJARINO!

XELÎL DUHOKÎ

HELBEST 2011

HOZANÊ HEJARAN

Berken Bereh

Ji bo pêşketin û nûkirina helbesta kurdî li bakur, pêdivî heye ku em helbesta me ya li her beşê welêt baş binirxînin û jê sûd werbigirin. Lew re wekî bav û kalên me gotine "her giya li ser koka xwe şîntê". Mixabin ta van salên dawî tu derfetên me tunebûn ku em xwe bigihînin berhemên kurdî yên li beşên din. Bi geşedana tora internêta, bi berxwedana wêjevan û weşanger û wêjehezên kurd gelek rê û deliveyîne baş hatin bi dest xistin. Êdî em bi hêsanî dikarin xwe bigihînin berhemine kurdî yên li beşên din. Bê guman ev hewldan dê reng, deng û durvê helbesta kurdî ber bi reseniya wê ve biherikîne.

Helbestvan, lêkolîner, rexnegir Xelîl Duhokî, yek ji wan kesane ku bi rêya internêta min xwe gihande berhemên wî. Hê di xwendina ewil de ez matmayî mam ku ev cenabê hêja bê çiqasî kurdewar, resen, afrîner û helbestkarekî jidil e. Di helbestên wî de peyv bi awayek xwezayî, henûn û bêyî ku wan biêşîne berhev kiriye û hevalbendiyêke dostane di navbera wan de hatiye bi cih kirin. Her wisa her risteke helbestê panoramayêke çeleng û karîger dia soya xwendevên de dişayesîne. Bi vê

hêzê jî dibe sedema bextewariyê ji bo xwendevanî. Wekî ku mirov li zozanên Fereşînê li ber bayê êvara derengî hênik be aramiyekê diherikîne li mêrga xemgîniya dilî.

Her wiha taybetiyek din ya Xelîl Duhokî jî ev e ku her hêmayeke wî rasterast ji tore û kelepura kurdî hatiye pê. Ango xwîner û çavdêreke baş a jiyana, serpêhatî, rabûn û rûniştin û Êş û xema gel e. Di her helbesteke wî de, em, rastî, jarî, rebenî, berxwedêrî û dilsoziya gele xwe tên ku ev sedan sal in li ser axa xwe ji azadî û rizgariya xwe hatiye bêparhiştin. Dîsa li hember wan çewisandin, bişaftin û stembariyê bê, çiqasî li ber xwe daye.

Di helbestên Xelîl Duhokî de hê dûxana gundên şewitandî bilind dibe, hawar û qêrîna zarokên Helebçeyê guhên me dikeritîne, birçîtî û neçariya penaberên pêxas cerg û hinavê me disotîne û di dawiyê de dibe sedem bager û bahozekê di wicdana her xwînerê de ku li hember vê karesatê bêdeng nemine. Ango helbesta wî şûreke ji polayê ye di destê bindest û stembaran de ku li hemberî stemkar û zordaran tu carî naşikê.

Xelîl Duhokî ne tene ji bo gele xwe her wiha ji bo hemû hejar û bindestên cîhanê xwedî heman helwest û dilsoziyê ye. Di “Nobedarê Meh û Salê” de piştgiriya gele Filistinê dike. Di “Ragirtin” û “Derebeg” de banga berxwedan û xweragiriya dike li hejar û belengazan da bikarin xwe ji vê rewşa kambax rizgar bikin.

Helbesta Xelîl Duhokî wek kesên nifşa wî û îdyolojiya wê demê simbola berxwedêrî û xweragiriya ye. Ev taybetî di helbesta kurmancî ya Behdînanê de ya nû ye. Ji xwe ew bi vê helwest û taybetiya xwe daxwaza nûhbûnê dike û pêşengiya wê dike li herêma Behdînanê. Lê vê nûxwaziya xwe li ser kevnetoriya kurmanciyê bilind dike. Form û teşeya wêjeya devkî nemaze awaz û newaya wê diparêze û bi naverokeke nûjen kiraseke rengîn vedirêse. Em bi helbesta wî têdigihên ku kevneşopî ku bi awayek zanistî daxilî helbestê bibe hêz, tahm û şiyaneke baş lê zede dike. Zimanê wî yê civatê û ya jiyana rojane û denge wî yê xweser û resen dike ku Xelîl Duhokî bibe stêrkeke bi şewl di helbesta kurdî de.

Di helbestên Xelîl Duhokî de hêviyê xurt û diler wek berfîneka ku li biharê vebûbe, di dawiya her helbestê de serî radike û hiltê. Tu caran ala azadî û bextewariyê ji ezmanê mirovahiyê danaxîne jêr. Ew nobedarê aşî û wekhevîyê ye. Karwanî wî yê evin û azadiyê her tim li ser lingane û dimeşe.

Ez hêvîdar im ku ev pênuşa nûxwaz, di esmanê helbesta kurdî de wek stêrkekê biçirûse.

Xem, xewn û huner

Mueyed Teyib

Çi bikim ku qewî kesad e bazar

Nîn in li qumaş ra xerîdar

Xasma di vî ' esrî da ku hemyan

Me'sûq û hebîb bûne hemîyan

Mem û Zîn

Ehmede Xanî

Dema hevalê min ê şair Xelîl Duhokî, ji min xwest ku ez ji bo vê qefta helbestên wî pêşgotinekê binivîsim, gele hizr û bîra serê xwe di mejiyê min de hilda. Lê hizra herî pêşîn ew bû ku Xelîl ji nifşekî şairên pêşî min e. Bi gotineke dî, Xelîl wekî şair pêşî min hatiye naskirin. Ji ber vê jî min wesa dû ku dê baştir ba eger şairek yan jî rexnegirekî dema wî ev pêşgotin nivîsî ba. Lê paşî min hizra xwe kir, kî li vê xurbetê heye bi qasî min Xelîl Duhokî û şî'ra wî ji nêzîk naskiribit? Kes nehate bîra min û lewra min xwe yekdil kir û dest bi nivîsîna vê pêşgotinê kir. Helbet, ez di vê pêşgotinê da, nikarim vekolîneke kûr û hemelayen li ser helbestvaniya Duhokî bikim, ji ber ku ciyê vekolîneke weha di pêşgotinekê da nabe. Tiştê ku ez dixwazim bikim ev e, ku ciyê Duhokî wekî şairekî hevçax bidim xuya kirin û helbesteka wî -tenê helbestek- bibişêvim û aliyên hunermendiya wî bidim nas kirin.

Êvariyeka havîna sala 1973 ê bû, û sînema havîniya Duhokê -ji xwe her tenê ew sînema li Duhokê hebû- fêstîvaleke helbesta kurdî saz bû. Ew cara pêşîn bû fêstîvaleka ew qas mezin li Duhokê dibe. Di wê fêstîvalê da 30 şairên kurd helbestên xwe xwendin. Wê demê Xelîl xortekî 22 salî bû, dibe şairê herî biçûk bû di nav wan da. Wî jî helbestek xwend û ji wê rojê were Xelîl Duhokî wekî şair tê

naskirin. Du sal piştî hîngê, li adara 1975 ê, şoreşa îlona mezin şikest û şeva faşizmê hemî esmanê welatê me reş kir. Şeveke giran bû., tariya wê ne tenê

xetîr û çira vemirandin, belkî stêr û heyv jî xeniqandin.

Helametê bêhêvîbûnê dil û çavên me hemiyar tarî kiribûn. Ew salek bû min dest bi şî'rnivîsînê kiri bû û wê şeva giran şîrwarên xwe kûr di dilên me de hiştibû. Di wê şevê da, ne tenê bêhêvîbûn, lê bawerîpênebûn jî fireh ji nav xelkê me belav bûbû. Di wê şevê da, min Xelîl Duhokî nas kir û her zû me dilên xwe ji hev du re vekirin û bi helbestan birînên xwe dikewandin û hêviyên paşerojê di dilê xwe da geş dikirin. Li ser wê karesata mezin, her yekî awazek digot û her yekî bi awayekî xem, azar û janên dilê xwe derdibirîn. Xelîl Duhokî jî ev awaz digot:

Ev ne xewn e.

Ne dastanek gelek kevn e.

Le rastiye û min dihêrit...

Her kesê ku adara reş a 1975 ê ji nêzîk dîtibe û vê helbestê bixwînit, dê zane ka Xelîl Duhokî çawa bi hostatî ew birîna ho ya mezin di çarçûva vê helbestê da kêşaye. Belê ew "Ne xewn bû" ne jî "dastanek gelek kevn bû" lê "rastî bû û gelê me dihêra". Paşî helbesta wî dom dike û sê wêne, yek ji ya din bilindtir li pey hev tên û pesnên wê karesatê didin:

Stirî û heja

Şerenîx bû di gel hîr û bay

Qêrî û nalîna mirovan,

Hirrêna ewr û birîsya j'dil çik dikir

Toza j'gevwîna birîndara radibû,

Çavên dûkêl û kadiyê kore dikir

Ev her sê wêne ye heta dibêjî di şî'ra kurdî da, di nû ne. Bi xerîbjya xwe dikevin çarçûva suryalîzmê. Lê gelo ma adara 1975 ê jî di sîyasetê da, ne wêneyek suryalî bû? Carna riyalûe ji wêneyên suryalî xerîbtir e, hîngê tenê wêneyên suryalî dikarin şirove bikin û li vir şarezatiya mirovê hunermend xuya dibe.

Hosa helbest dom dike û heta li dawîye dibêje:

Welê kengî?

Kî heye ji bo tev hejarên, vê cîhanê,

Çîroka min j' dil vegêre

Hêj ne jengî!

Şairê me naxwze ev karesata wekî bi hezaran karesatên dîroka gelê me û mirovatiyê bê ser û şûn winda bibe û kes pê nezanit. Lewra jî dixwaze yek çîroka wî ji xelkî ra bêjit û baş dizan û ji hejar û sitemdîdeyên vê cîhanê pêvetir , kes guhdariya wî naket, lew gaziya xwe dibe cem wan. Ev jî, jîrî û hişyariya mirovê hunermend xuya dike.

Xelîl Duhokî şaireke bi doza gelê xwe û mirovatiya bindest ve hatiye girêdan. Lewra helbest û jiyana wî û tevgera rizgarîxwaziyê ji hev cuda nabin. Xelîl Duhokî wekî pirraniya şairên riya riyalîzma sosyalist girtî, carna formê hunerî gorî naverokê dike. Lê dîsan jî, Xelîl bêguman, yek li peşengên pêla nuxwaziyê ye di helbesta kurdî da. Bi zimanê xwe yê sivik û bi wêneyên resen û vekirî, dengêkê taybetiye, di semfoniya helbesta kurdî ya hevçax da.

Rengvedana hizra bergiriyê, di helbestên Xelîl Duhokî de

Emîn Ebdulqadir

Pêşekî:

Yek ji babetên berçav û giring di helbesta kurdî de, her ji folklor û qonaxa kilasîkî, heta evro jî rengvedayî, babetê bergirî bû, hebûn û nebûn vê babetê dizivire dîroka milletê helbestkarî tê re borî, çinke helbesta bergirî pitir ew e, ewa li berokên şera hatiya nivîsîn, lewma bi rêka helbesta bergirî, vekoler dişên barûdox, azar û nexweşiyên serdemê helbestkarî bizanin, ev babete her ji mêje ve bûye yek ji babetên serekî yê helbesta kurdî. Lê nabî em vê çendê jî bi şanazî ve bizanin, ji ber ku hebûna vî babetî, hebûna bindestî û zilm û zordariya li milletê kurd hatiye kirin digehîne. Ev car hindî dîroka rengvedana vî babetî di helbesta kurdî de kevintir be, wata derdeserî û bindestiya milletê kurd, dizivire dîroka dûrtir. Her çawa be eve dorhêleke milletê kurd yê tûşîbûye û ne şiyaye xwe jê rizgar bike. Lewma vî babetî gelek werar kiriye û berdewamî pê hatiye dan ji layê helbestkarê kurd ve, her yek li gorî wan kawdan û serdemên tê de jiyayî, ji ber hindê dibînin ew rengê bergiriya di helbestên Xanî de cuda ye ji bergiriya di helbestên Hacî Qadirê Koyî de û bergiriya Hacî cuda ye ji ya Salim û Hemdî û ... Wesa li dûv barûdox û sîstemên rijîmên cida cida Kurdistan dagîrkirî, helbesta kurdî şêwazê xwe guheriye. Ew kawdanên salên heftiyan bi serê milletê kurd hatin bi taybet piştî şikestina sala 1975-ê gelek di sext û dijwar bûn, çinku mezintirîn şoreşa kurdî li çerxê 20-ê serhildayî ji nav çû.

Xelîl Duhokî û desteka helbestên hevdemên wî, ji ber dilsozî û giyanê kurdperweriya wan, ev kawdane red kirin, nemirî û serberzî bo pêşmerge û parêzerên Kurdistanê dizivrand. Bi hemû şiyân û hizra xwe hewil daye gencên kurdan han bidin ji bo berevanîkirinê ji Kurdistanê û xwe nedane destên dijminan. Ji ber van hemû egeran, ev babete evroke bû ye yek ji giringtirîn babetên helbesta kurdî, vekoler li dûv biçe, çinku Xelîl Duhokî her ji zarokîniya xwe heta ji herzekarî û genciya xwe evîni nekiriye ji bilî evîna welatê xwe, dayîka wî zor ya karîger bû bi Mem û Zîn, Xec û Siyamend, çîrok û serhatiyên kurdî, ev hemû beşên folklorê kurdî kirine şevbêrî û li ber ronahiya wan, Duhokî bi xwedan kiriye û pêgehandiye, wesa ji mawê herzekariya xwe û li qonaxa navincî dest daye nivîsîna helbestê û hemî dema yara wî Kurdistan bûye, xewna wî azadiya welatê wî bûye. Lewma min jî, ji layekî ve ji ber giringiya babetî û kêmiya vekolînan li ser vî babetî, ji layekî din ve, ji ber wêrekî, dilsozî û wefadariya tebayî di helbesta wî de, min ev babete hilbijartiye. Di vê vekolînê de, mifa ji rêbaza rexneyî ya dîrokî hatiye wergirtin.

Jiyana Xelîl Duhokî

Navê wî Xelîl Kurê Mihemed e, xelkê bajêrê Duhokê ye li sala 1951 li Duhokê çavên xwe vekirîne û hest bi tama jiyane kiriye, li qonaxa siyê navincî bi demê pênuşa xwe hilgirtî û rêzkên helbesta xwe, viyan û eşqa welatî di malkên helbestên wî de, diyar dibûn, hemû ev viyana wî bo helbestê û bo miletê wî vedigre ve ji bo wan çîrok, çîvanok, heyranok û serhatiyên hêj zarok şevên wî dikuştin, demê li dor ronahiya çira û fanûska li gel xwîşk û birayên xwe, kom dibûn û deyîka wî vedigêran ku ev şevbîriye ji folklor û kelepûrê resenê kurdewariyê dayîka wî wergirtibûn. Dayîka wî jî xelkê bakurê Kurdistanê û li bajêrê Şirnexê hatiye ser dinyayê.

Wesa piştî tam û çêja folklorê xwe yê resen dizanî bi rêka dayîka xwe, her di jiyekî zû de, dest daye çekê bergiriyê, derbirîna bîr û bawer û êş û azaran bi helbestê, xizmeta edebiyatê kurdî dikir, diyartirîn rojname û kovarên Duhokê berperên wan xemilandîn û helbestên wî hembêz kirîn Hawkarî-Karwan- Beyan bûn... Li ser demê şoreşa Êlûnê û destkeftên wê yên biha, beyana 11 adarê, Duhokî li sala 1974-ê, ji ber ku razî nebû bi tenê bi helbest û nivîsîna xizmeta miletê xwe bike, lewma diçe devera Çoman û li wê derê, wek karmend li êzge dengê Kurdistanê kar dike.

Duhokî li gel çend destek û helbestkaran jiyaye û dijî ji qonaxên cida cida û her demekê milê wî bi milê wî kesî ve bûye û bi helbestê xizmeta welatê xwe kiriye, rivêştê yekê yê ku li gel jiyayî û xebata xwe ya destpêkê di gel bûrandî di barûdoxek nexweş û tengav de, bûn, heta salên heftiyên dema beyanama adarê şoreşa kurdî bi xwîna şehîdan serfirazî bo me misogerkirî, êdî cîhaneka din bo helbestkarên me rexsand û derfet û barûdoxên taybet bo me rexsand, bi taybetî li devera Behdînan, çinke ya zanaye ta ku salên heftiyên, çî bizaveka rewşenbîrî ya kurdî lê nebû. Hemû tiştêk bi zimanê erebî bû. Welê ew mamosteyên di warê edeb, ziman û folklorê kurdî de, li vê deverê dixebitîn, zor kêmbûn û bi tiblên destan dihatin hejmartin, mîna mamosta Sadiq Behaedîn Amêdî, mamosta Emînê Osman, mamosta Hafîz Qazî li salên şêstan govarek bi navê ronahî der kir. Anko çî jêderêk yan şengesteyeka li berî rivêtê Duhokî nebû ku ew bikarin ji wê rê dest pê bikin yan avahiyekî li ser binijîn, lewma neçar bûn wan bi xwe fêrî zimanê kurdî kir. Xwandin û nivîsîn ku zimanê Duhokî û hevalên wî yê nivîsînê, ne hindê bi hêz bû.(1)

Hevdemên Duhokî li Duhokê di navbera salên 1970-1974-ê de, Bedirxan Sindî berî wî bû li Hewlêrê bû, Ebdilrehman Mizûrî, ew jî li berî wî bû li Silêmaniyê bû, çendekê jî piştî wî Mihsên Qoçan, Mihemed Tahir Guherzî, Fexredîn Doskî, şêx Memduh Birîvkanî ku ev destêkê nivê yekê yê helbesta nû ye.

Dîsan ev rivêşt û refa Duhokî û ewên piştî sala 1975-ê hatine di nav bizava wê serdemê de, wek Mueyed Tayîb, Mehfuze Mayî, Remezan Îsa, Ehmed Qerenî û hd... hemû berhemên wan di nav xana edebê bergirî de bû.

Wesa Duhokî di nav miletê xwe de û di kawdanên dijwar de, xebata bi xamê xwe kiriye û bi rêka helbestê bergirî ji xaka xwe ya dagîrkirî kiriye, paşan li vê çendê narawestî û li salên heştiyên digehe nav rêzên pêşmergeyî û bi rext û tivinga xwe jî, bergiriyê dike, heta sala 1988 -ê, bi xêzana xwe ve, bo çend maweyekî çûye Îranê û paşê ziviriye Suriye û paşî mişext bû ye ve û nêzikê 17 salan li welatê Swêdê maye, lê li derveyê welatî jî, bêdeng û bê livîn nerawistiyaye, rewşenbîrekî bi bizav û çalake, endamêkê karîgere li çendîn dezgehên rewşenbîrî ya kurdî de û ta ku niho 16 pirtûk ji helbest, çîrok û vekolîna çap kirîne. Dîsan di warê wergêranê de, bi kurdî-Swêdî hewlên hêja kirine ji bo nasandina tor û kultirê kurdî bi cîhanê re û di riya wê re doza gelê xwe jî azirandiye.(2)

Çemk û pênasaya bergiriyê

Helbest ciwantirîn mûzîke ye, ji layê helbestê ve dihête jenîn, her wesa helbesta kurd ji bilî ciwanî û terî û nazikiya xwe û komkirina awazên dilveker di nav xwe de, neçar bibû her dem barê xebatê jî hilgire û çek bibe di destê helbestê de, bo berevanîkirinê ji mafê rewayê miletê kurd, lewma helbesta kurdî nemaze ya nû, ne her awazekê xweş bû, ji dilê helbestî der dike, kêfxweşî û zewq dida me. Lê ew helbesta mîna helbestên gelek miletên bindest, alav û amîrên xebatê bû, dijî nehezên miletê kurd û ji bo riswakirin û kirêtkirina neheza dihate bi karînan, her wesa ji layekê din ve dilxweşker, zewqveker û mukum û serborîderê miletê kurd bû. Lewma miletê kurd nemaze texa rewşenbîr û şareza her dem piştevan, alîkarên helbesta kurdî bûn, ew texe ku, di nav miletî de, nûnerên pêla hişyariyê bûn, her dem li dor ronahiya helbesta kurdî kom dibûn ku, eve mebesta helbesta bergiriyê(3) çinke yek ji qonaxên helbesta kurdî ya me kurdî tê re borî, qonaxa azirandina hizra bergirî bû, nexasime piştî cenga cîhanî ya duyê bi taybet şikestina şoreşa îlonê û kartlêkirinek kire ser hest û sozên her kesekî ji civakê kurdî, şair ji her kesekî hestiyar û naziktir e, lewma ev çende bo naveroka helbestên wî serdemî, her wek Tehsîn Navîşkî dibêje: “Behre ji piştî perdên xeribiyê qesta cîhana helbestî nake, heger beramber hest û dilsozên helbestî bi nêratiya serhatiyê nehê aviskirin...”(4)

Li gel hindê çî cara helbestkar li gel şerî nebûye, lê ew bi xwe ketiye şerî, her dem jî dirûşmê serbestî, azadî û aştiyê bi helbestên wan ve diyar in, her wekî Dr. Xalî Şîkrî di kitêba xwe” Şiiruna elhedîs îla eyne” dibêje: “Arîşa helbestê hokareke di navbera wijdana şairî û cîhana wî, ew tişte awêzeyeke ku bi tenê di nav helbestê de, dihê derxistin... Şairên bergirî, serbestî û aştiyê divên mirovayetiye ji şer, kavilkarî û kuştinê biparêzin...” Wan divê bingeheên serbaziyê bibine xwendigeh, zanko, holên semakirin, stran û awaza, qumbele bibine kitêb, çekên mîkrobî bibine dermanê nexweşiyên û qumbelên atomî, bibine hêzek û biyabanan bikine bax û gulzar divên rê li pêşiya Tiroman û şerxwazan bihête girtin bo hindê ku zêdetir tawana nekin.(5)

Helbesta bergirî tenê li dilê bergirî de, dibirsît, cengawer dest li milê wijdana hunermendî dike, ev berheme di nav çeper, senger, berahîka şerî û xîvetgeha li demê bordûmankirinê hatiye nivîsîn. Dahînanan wê ji layê wî kesiyê bo kiryara di nav şerî de ye, edebekî çarenivîsê dîrokî ye ku li dûv çarenivîsê mirovî digere. Ji ber hindê ev edebe di demê şerî de, pêxemet azadbûnê û bergirîkirinê dibe navika edebê şoreşgêriyê û mirovayeti jê cuda nabe.(6)

Hemû dema edebê bergirî derbirîna êş û azarên miletan kiriye û di barûdaxeka bertengav de, ku ew milet têhniyê fireka azadî û serbixweyê ye. Edebê bergirî edebeke berevan xwe di nav de dibîne û xelk wî di nav de dibînin û hest pê dikan. Ev taqîkirine şer û bergiriyê. Edebê bergirî take edebeke di nîva edebên mirovayetiye de bi giştî, çinke di barûdoxekê ne sirûştî de, dihê berhem. Ew jî barûdoxê xelkê û biryara dana çarenivîsa mêjûyê ye.(7) Mehmud Derwîş dibêje: “Helbesta bergiriyê wek ez têdige hem derbirîna ji retkirina ketwarî û pêdiviyetiya guherîna vî ketwarî û bawerînan bi şîyanên vî guherîna. Belê bo hindê ku ew helbeste bibe egerê guherîna pêdivî xwe bi tiyoriyekê şoreşgeriyê xwedan naverokê komelayetî çekdar bike.(8) Lê bergirî di romana xwe ya vebir, ne bi tenê ya sinûrdar e li ser formekê destnîşankirî ji formên karî niştimanî, heger xebata çekdarî jî be, lê çemkê ewan berferehtir dibe di navbera demekê de ku hejî hindê be. Zimanê çekî dê rolê xwe bibîne, heger rêk lê hatine birîn û nikarin bi riyên siyasî û aştiyê, mafan bi dest ve bihînin. Ev rêkên bergirî bi kar dihînin ji bona bi hêzkirina hevrikên xwe û qurtalbûn jê, bi qelemî, yan bi berî yan bi zimanî.(9)

Lewma bergirî wek pênasê di çarçovê edebî de. (Edebê bergirî ne bi tenê yê sinûrdar e li ser edebê milî û ne yê sinûrdare, li ser ewê dibêjin edebê niştimanî, çinke bergirîkirin berferehtire bihê sinûrdan... Edeb di zatê xwe de, an bi dîroka xwe ve çalakiyeka bergirî ye. (10)

Edebê bergirî wek çekek dihê bi karînan demê helbestkar hest bi bindestî û derdeseriya milletê xwe dike. Ev edebe dibe palderek, handerek bo hişyarkirina gel, niştimanî û yekbûna bîr û baweran, serhildan û şoreş dijî zordariyan.

Serhildana bîr û hizrên bergiriyê di edebê kurdî de

Zalbûna diyarê bergiriyê di helbestên vê qonaxê de, qonaxa salên heftiyan ji encamê wê çendê hatiye, ku bi dirêjîya dîrokê kurd tûşî derdeseriya netewî bûne, tund û tîjî û kuştina bi hevreyî weku aydolojîyê nîşanî milletê kurd hatibû dan, ji bo ji navbirina û nemana mirovê kurd û berzekirina mêjûya wan. Beramberî vê warî nahemwar, şairê kurd neçar bû şîrê bike çekek û milletê xwe ji împiryalîzmê pê hişyar bike, ji ber hindê bizava bergiriyê bizaveka pîroz û resen e û xwedan komeleka bihayên nemire û bi rêka şîrê dihê derbirîn.. Şîra bergirî û neteweyî yeke ji binemayên bizava neteweyî ya nû dibe mijdarek bo peydakirina jiyaneke nû. (11)

Bergirî bi xwe jî, wek zarav di cîhana edebî de, gelek yê kevin nîne, lê wek bi karînan hizra bergiriyê di edebiyata cîhanî û bi taybet di edebê kurdî de, gelek kevne û digehe çerxê nehê yê zayînê. Lê bi ramana niho, şeweyê niho “edebê bergirî ji aliyê zaravayî ve, yê nû ye û sava ye. Di şerê cîhanê yê du yê de, yan piştrastir hindê ji tama wê demê Hîtlêrî li ser Ewropa, xelk kom bibû ji neviyana nazîyê û armanca xwe kir bû yek û dijî evê bizavê û qurtalbûna ji nexweşiyên wê, evê dagîrkirinê wek karekê mezin kar li ser hest û soza ewan hebû”. (12)

Dr. Izedîn Mistefa Resul dibêje: “Yekem parça şîrî di edebê kurdî de, ya aşkera helbestkarekî ya nivîsî dijî arîstokratên Ebasî, ku helbest kire çekê bergirîkirinê, helbesta Baba Rux Hemedan e, ewê li çerxê nehê zayînê jiyayî (13) ku di helbesta xwe de dibêje:

“Ger hev bibînin yek kêşe

Çima sere diêşe

Mina mirar dikêşe

Neyar bi dar dibêşe

Kalên werin bi hev ra

Lawên werin bi tev ra

Bi dest xencerên sedef ra

Bi saz û maz û dekra

Her in li qadê wek şêr

Bi neyar bikin stirî gêr

Cihê me dê bibît têr

Cejn û behar dibayêr.

Wesa her ji Baba Tahirê Hemedanî û heta dihê Feqê Teyran, Ehmedê Xanî û Hacî Qadir Koyî, ji encamê jêrdestiya kurd û Kurdistanê, ji layê dagîrker û nehezan ve, bergirî bûye yek ji babatên giring di helbestên helbestkarên kurd de, hebûna edebê bergirî û serhildana wî û dêrîniya wê çî care nabe cihê şanaziyê li dev çî miletan, çünke çî car şanazî bi destî û derderseriyê nahête kirin.

Dîsan piştî cenga duyê ya cîhanî ku edebê kurdî gelek pêşkeft ji layê zoriya berhemana û werara rêçkên edebî ku bi dumahî hatina vî şerê yekem komara kurdî li Kurdistana Îranê, hate dirustkirin, komara Mihabad 1946-ê ji çalakiyên vê komarê vekirina xwendingehên kurdî. Derxistina dehan rojname, kovar û pertûkan, dîsan bizava edebî jî zor ber bi pêşve çû ne bi tenê li Kurdistana Îranê, belku li hemû parçên Kurdistanê, bi taybet jî li Kurdistana Îraqê ji encamê şoreşa îlonê hewil û mercên nû paşî hatine rexsandin ji bo miletê kurd bi taybet piştî beyana 11 adarê, lê nexsa 1975-ê careka din çarenivîsekê reş ji bo doza kurdî hate dîtin û germiya hizra neteweyî û bergirî li dev helbestkaran pitir lê hat.

Barûdoxên siyasî û helbesta Xelîl Duhokî:

Şoreşa îlonê ku 11 îlona 1961-ê bi serokayetiya Barzaniyê nemir dest pê kir, bi ragehadina pîlana Cezaîrê ya xiyanekarî li 6/3/1975-ê bi dumahîk hat. Şoreşa îlonê kartêkirineka mezin li ser helbesta kurdî kir, veguhestina nû xiste di helbesta kurdî, geşbûna û werareka şoreşgêrane lê diyar bû.

Helbesta neteweyî ya kurdî berî şoreşê her derbirîna wan xem, derd, şikestin û rondikbarandinê ye li ser dîroka kurdî ya kevn û xwarina mafên gelê kurd û reftara dijminî li gel kurdan, mixabinî dibirine bi şkestina şoreşên berî hingê... Lê piştî peqîna şoreşa îlonê eve êlhamdera helbest kurdî, ji ber wan serkeftinên mezin yê şoreşê, her li rojên berahiyê bi dest ve înayn. Ji ber hindê şîira kurdî, ji pila rondik riştinê, dax û kesera, bilind bû pileyeka din, ew jî derbazbûne ji pila romansî û xeyalî, ji bo pila ketwarî û riyalîzma şoreşgêrî, şîira neteweyî ya kurdî di nav xaniyan de û ji dolab û bin balîfkan hate veguhestin. Jiyana rastewxwe ya xwe di nav sengerên pêşmergeyî de bire ser, di nav bêhna barûtê de, omêd û hêvî û guherîn belavkirin û xeyal berev ketwarê mukum çû.(14)

Heger bizanin (ew rojname û govaraneyî behewî rûdawekan Îraq û Kurdistanewe temozî 1958-ê yek le diwayî yek daxirawin û le salî 1960 û 1961 be tewawî meger be degmen nebêt, hemû daxirawin û qedexekirawin).(15) Wesa (barodûxê xelkê Kurdistanê zor xerab û şepirzebûn, barê rewşenbîrî li devera Badînan di wî mawî de, hîç pêşkeftin bi xwe ve nedît, xwandina zimanê kurdî bi hemû qutabxanên seretayî ve, qedexekirin û bizava rewşenbîrî bê beş kir ji hemû mafekî heta rêkeftina 11 adarê sala 1970-ê ku qonaxeka nû dest pê kir. (16)

Her wekî Duhokî bi xwe di dîdarekê de, ji bo kovara "Romanê" dibêje: "Bi rastî ta ku salên heftiyan dema beyanama adarê, şoreşa kurdî bi xwîna şehîdan mîsogerkirî, êdî cîhaneka nû ji bo me dirust bû, derfet û barûdoxên taybet ji bo me hatin rexsandin, bi taybet li devera Bahdînan, her wekî berî noke me îşarete bi rewşa rewşenbîriya kurdî dayî li devera Behdînan berî salên heftiyan.

Piştî çend salekên kêr yê tenahî û azadiyê ji berhemê şoreşa îlonê, piştî beyana 11 adarê, mîletê kurd borandin, lê dijmin çî cara nabe dost, lewma kerb û kîna xwe careka din darîtiye ser xelkê bêgûneh li Kurdistanê û nekxa 75-ê dest pê kir. Careka din kuştin, girtin û zindanên reş bûne behra xelkê Kurdistanê û bi hindê jî qayîl nebûn, dest havêtina rakirina gundan û xelkê Kurdistanê bo revend di warê xwe de. Evan kawdan û barûdoxên sext û careka din û ji bo cara gelekê birînên mîletê kurd di nav civakê xwe de, dîtin neçar bû berevaniyê ji mîletê xwe bike. Lê destê bin berê giran bû lewma neçar bû çekê berevanîkirinê bike (helbest) li demekê helbesta ji ber tundrewiya faşîstan behra pitir cara yekser nedihat lewma navê Kurdistanê bibû "Yar, Şîrîn, Narîn, Gul...hd" di gel hindek helbest û stirana kurdî li wî demî bi taybet stiranên hunermendê mezin yê Kurdistanê Şivan Perwerî, bûn tîrên dijwar û di singê dijminê çiklandin, her wesa gencên Kurdistanê jî, bi van helbest û strana xurt bûn, helbestkar bi helbesta xwe ya bergirîkirinê şîyan geşbînekê li dev mîletê xwe peyda bikin. Li vê derê rolê edebî bi temamî derkeft di bergirîkirina welatî de, axavtina şaîrê Vîyetnamî hate pesend kirin dema dibêje: "Bê edebiyat her wek bê çek, gel nikare şerî bike". (17)

Ji ber ku Duhokî jî, li ser bingehekê kurdîniyê rabûye, anku ew eşqa ziman û folklorî, kurdewariyê û xebata pêşmergeyatiyê, evane hemû sîberek bûn, ev desteke li jêr mezin bûne.. Ji ber hindê dema dest bi helbestê kirî bo wan berdewamîdanek bû, bo wan bîr û baweran û ji bo wê xebatê, lewma bû Duhokî jî, helbest bazberek bû ku bikare bi çend bîr û bawerên xwe, di rêya wê de bigehîne gelê xwe, anku helbestkarê me gelek girêdayî doza gelê xwe bû. Ji ber hindê li sala 1974 ê demê ew rewşa azadiyê têkçû digehe şoreşê, wesa karê wî nema. Bi tine ew helbestê binivîse, giheşte şoreş û ew bîr û bawerên hene, wesana lê kir tivingê jî bide milê xwe û bi destekî bi tivingê bergiriyê ji gelê kir û bi destê din jî bi nivîsînê.(18)

Bergirî di helbestên Xelîl Duhokî de

"Te çî diviya û min neanî"

Xelîl Duhokî her dem xem û xeyala wî, warê wî bû, her dem xewn bi serbestî û xelasbûn ji empiryalîzmê ve didîtin, viyana welat û warê wî, wesana lê kiribû, her ji zarokîniya xwe heta evroka jî, di rêka ronahiya azadiya welatê xwe de, xwe bike şemal û bisoje. Her dem diviya mîletê wî ji zulm, eşkenca û nexweşiyên rizgar bibe, ber bi jiyaneke azad û li ser warekê azad karwanê jînê biborîne. Lewma dibînin di wan barûdoxên dijwar de, li ser mîletê kurd Duhokî bêdeng namîne, belku heger neşiyabe di wextekî de, tivingê hilgire û berhelwestî dijminan raweste, bi xamê xwe, hizr û helbestên xwe gencên welatê xwe handane bo berevanîkirinê ji axa xwe ya pîroz. Her dem bergirî û geşbîni di esmanê helbestên Duhokî de, stêrên birîqedarbûn. Vê rastiyê vedêgrît demê di helbesta xwe de "azar û kovan dibine ragirtin û pêşveçûn" dibêje:

“Ay xelkîno!! Bawer bikin
Ez hizr û bîr û kovanan
li havîna dikem
şêlkêt baranê û av didem
zevî û cinîkêt hişkirî.
Ez hizir û bêrên xwe dikeme
gulle û tiving
bo zarokê hêj di zik de
bab lê hatî şehîdkirî.
Ragirtin û pêşveçûnek
bo her gencê
hêvî û daxwaz xwe hêlay û ji bîr kirî.
Ez hizr û bîrên xwe li beroka tev şera
dikeme xendek
bo te hilgirê alayê serbestiyê
evca çewa dê paşveêyî û zivirê...” (19)

Helbestkar di encamê dijawariya sansor û wê tundreweya li ser ji layê faşîstan ve, gelek caran pena dibire ber qaremanê dastanan, mîna qaremanê dildariyê, giyanewer û ajel wek qareman, pale cotyar wek qareman, her wesa qaremanên çê kirî... hd. Eve hemû ji ber ku bi karînan rastexwe bo peyva ‘kurd’ yan ‘Kurdistan’ cihê metirsiyê bû, lewma gelek caran Kurdistan dibe “Narîn, Şerîn, Yar, Gul...hwd.” Her çende piştî cenga cîhanî ya duyê, helbesta bergiriya kurdî şêweyekê bû, bêgirê û aşkera wergirt ji bo pêşkeftina bizava neteweyî û berdewamîdan bi şepola dîmokratî li dijî faşîzmê û nehêlana find û fêlên Impiryalîzmê li dor kêşa kurdî. (20)

1- Qaremanê dildariyê:

Ev core qaremane helbeskarî bi kar hînaye bi rengekî ku evîna di navbera kur û keçekê de, hatiye lêkçiwandin bi evîniya mirovê kurd bo Kurdistanê, bi rengekê hêmedar.

Dema dibêje:

“Ger te viya û
min ji tera roj neanî...
Ger te şîrê şêran viya
min neanî...
Ger te viya
wek Ferhad î, ez bo te kunkim çiyayî
min neanî...
hingê min bihêlî hejî me.” (21)

Wesa di vî kevalî de, nîşanî me dide ku helbestkar xwe dike qareman û her tiştê warê wî bixwaze heger “şîrê şêran” be ji bo yar xwe (welatî) bihîne. Yan jî heger warê wî wek Şîrîna ji Ferhadî xwaztî – bivê çiya bo bisimît, bes bişê warê xwe razî bike, dîsan demê dibêje:

“Wek Siyabend ê li ser ranê
şenge Xecokê nivistî...
Wek mîha ji ber devê kurkî
bi şev veristî..
Min tu divê û hêj divê.” (22)

Li vê derê evîna xwe ji bo xaka xwe lêkçiwandiye bi evîna Siyabend û Xeca Silîvî, çawa Siyabend ji viyana Xecê li ser ranê wê xew çûye, wesa wî jî divê bi aramî li ser axa welatê xwe binive dûr ji sitemkariyê.

2- Pale û cotyar wek qareman:

Di vê cure qaremaniyê de, helbestkar evîna pale û cotyaran bo zevî û cinîkên wan bi kar dihîne û evîna xwe û miletê xwe pê dişibîne ji bo Kurdistanê, her wek dibêje:

“Lê birawo!! Sing pêlawo!!
Wekî niho bîra min dihêt
gava te çav bûyne du stêr...

Te deng bûye volkaneka zû mejî hêr...

Û tu bûy şêr û te gotî

Ez pale me...

Barê min tev cara xem e..

Mera min bû zileçavên tev dijminan,

kêr û çeqok û kelem e..

Bizava min ya herdem e..(23)

Di vî kevalî de, diyar dike ku serbestî, serhildan û şoreş her dem ji layê pale û cotyaran ve serhilda ye. Dîsan ew edebê piştevaniya pale û cotyaran dike li ser demê şoreşê di hevrikiya li dijî dagîrkeran de, yî pêdivî û pêşkeftinxwaz e. (24) Wesa her dem barê xemên cotyar û palan yê giran bû. Ji layekî ve xema zevî û cinîkên wî lê bû. Ji layekî din ve, xema welatê wî, lewma dibêje pêşmerge bervevanîkerên Kurdistanê, bi bîra min dihê û ez şad dibûm, demê min dizanî hûn jî pale ne û merên hewe çeqok in, di çavên dijminî de û ew neksa li sala 1975-ê bo we gêrayî, neşên we pê bi birînin û her dimînin evîndar û berevaniyê ji zevî û cinîkên warê xwe bikin.

3- Giyanwer û ajal wek qareman:

Di vî core qaremaniyê de, şiyar û hêzên giyaneweran bi kar hîrane û bi şiyarên xwe û berevanîkerên welatê xwe dişebîne û her wek dibêje:

“Dê bizivre ve..

serekaniya hinavên min da bizête ve..

Kew ribatên

kevir û helanên leşê min da bi xwîne ve.. (25)

Di vî wêneyî de, evîna kewan bo xwandin û qebîna li ser kevir û helana diyar dike, wesa diyare rêkeftina xiyanetkara Cezaîrê, gelek dil û hinavên helbestkarî sotîne, lewma xwe û pêşmerge xwe bi kewê ribat dişebîhîne û gazî dike tev pêşmerge û egîdên welatê xwe, piştî şkestinê û wêrankirina gund, warên wan û derbederiya wan bizivîne ve û qebî ji dijminan bixwazin, da ji nû hedara wan bihê û dilê wî pîçekê ter bibe. Dîsan di helbesteka din de dibêje:

“Ey cana min

Koterkek im.. şaperkî dê kem sîber

li ser serê te.

Dilê xwe dê keme kanî

li ser rêka te.

Da jê vexuy gava diçî

wan şûnewarên pir birîn.

Demê çîçik bi xwe digrîn”(26)

Di vî kevalî de, helbestkar xwe dibîne wek dildarek û dibêje yara xwe, ewa wek wî evînadara welatê xwe, di ser çolkirina warê wî re, heta di kavlên bûne şûnwar û sebir û hedara çîçka jî pê nehêt, aştî divêt û dibêje yara xwe divêt aştîyê bikine rê, da bişên careka din li wan kaniya ewên ji dilê min dizên têr avê vexwin, paşê helbestkar dibêje yara xwe demê ez aştîyê dixwazim û dirûşmê me dibe aştî, mane ew nîne ku em bê hêz in, belku her gaveka me destên xwe hildan û viya cengê bikin, hêza me wekî hêza gurgî ye, demê diçe nêçîra mîhekê ku mîh bi bêhêziyê û lawaziyê navdar e, aha wesa dijmin bêhêz û lawaz e beramber hêza me, demê dibêje:

“Bawer bike hey cana min

gava desta dihilînim.

Zend baska dişidînim

wek mîha li ber devê gurkî

pişta dijminî diqirînim

diçemînim...”(27)

Dîsan di helbesteka din de, bi navê "Gaziyek ji cergê Asya" vedigêre û yê geşbîne û gefa li dijminî dike, demê piştî hawara xwe gihandîne cîhanê û zarok, kal, jin û zelum hind derbeder bûn û kelexên hinda jî di gel balindeyên weku çîçik, por û masiyan têkil bûn û di gel dar û berên çiyayî hatine sotin û qirçiqîn, di ser vê çendê hemiyê re, sozê dide birayên xwe yê kurd ku rojek dihê, ne bi tenê parçeka Kurdistanê – ku helbestkar tê de dijî – dê rizgar bibe, belku her çar parçe dê caraka din bibin yek û azad bin, her çende dijmin di rêka wan de, astenge û pîlanên mezin bo digêrin, lê ya diyare qaremanên me wekî kewên ribada li pişt çepera yê dixor in û xebata berdewame, dema dibêje:

“Ma dibîtin
kotirkên me mişext bibin
hêlîna bihêlin der bibin..
Werin îroke bibînin
kelexên çîçik û pora
li çal û kora
îro rizîn.
Kevokên me li hemî nizara qirçiqîn..
Masî hatine daîran yan xendiqîn..
Lê birayno!!
Her çend kelek dar belave û
rûbarek pir tor û da ve
lê, li me xebat û bizav e.
Çunku gelo!
Kewê me her yê diqebin..
Bawer bikin.
Dê rojek hêt
her çar qulaçên dilê me
geş bin... vebin.. ”(28)

Dîsan di helbesta xwe de, "Demê evîna welatî li ser textê dilê mirovî pal dide" dibêje:

“Min tu viyay.
Lê niho jî min tu divêy.
Wek şivanê sotî û heyranê bilîla
ketî û şkestî.
Wek nêçîrvanê li nêçîrî

tajî û tîlek

dehbey havêtîn ber dest...".(29)

Anku dijminê xwe agehdar dike ku yê amedeye di rêka rizgarkirina welatê xwe de, qurbaniyê bide. Hindî çolkirin û derbederkirinê bike, armanca xwe, çunku evîna warê wî di dilê wî de sotî wek evîna şivanî ye bo bilîla wî heger hindê şkestî be, yan jî wekî wî nêçîrvanî ku dehbeyî bi hêza xwe bûye alîkarê wî û tajîk û tîla harî digrî, ji encamê evîna dehbeyî bo nêçîrê.

4- Qaremanê çêkirî:

Di vî corî de, helbestkar yan xwe, yan yek din hilbijêre wek qareman û serkeftina bi destî ve dihîne, bo nimûne dema dibêje:

"Gelo Narînê girîne

ji ber evînê.

Gelo bêjnê

yê ku bo evînê dijîtin.

caran bi xweşî, carna hey ho!!

dê bi azar kovan bîtin."(30)

Anku qaremanê helbestkarî ji destkirdê wî ye, ew jî "Narîn" e ku evîndara welatê xwe ye, evîna welatê wî ya wesana lê kirî ku bi tenê girîn û şînî karê wê be, lewma dibêje xelkê xwe, win hemû destê dilê Narînê bidin, çunke evînî her dem wesa ye, caran bi serkeftin, serfirazî û xweşîne, caran jî şkestin, êşkence, qurbanî, qeher û xem kovan in.

Wesa li kevalê dumahîkê dibêje Narînê, evîna te giran e û divê her bo vê evînê bibêjê, çunke vê evînê evîna welatî qurbanî divê, nabe bigrî û xwe bêomêd bike, çunke her dem helbestkar bergiriyeka geşbîn di helbestê xwe de nîşan daye, lewma dibêje qaremana xwe jî divê bijî:

"Bê girîn û bê xwe bikujî.

Bo evîna giran bijî.

Narîn bijî û her bijî."(31).

Dîsan di helbesta 'Şivan' de dibêje:

"Ho şivano!!

Min li bîre û min yê zanî
kanî çawan
ho bi bêdengî
bi devê gurga
pez mir û xwîn li dor te bengî!!
Ya fere
careka din mîh û kara
xirkeye zom û nizara.
Çunku dibên!
(serbilind ne her hinde
Mirov çî cara nekevît.
belku hinde, demê dikevît
careka din
rabibî tû ji nîka bipezît.)”(32)

Di vê helbestê de, qaremanê helbestkar pê dixurît ‘şivan e’ û ji destkirdê wî ye, dîsan qaremanê hevdij jî, çêkirîye ji giyanewerê ew jî ‘gurg e’ ku du qaremanên hevdijin. Wesa diyare qaremanên yekê ‘şivan’ dibîte Barzanî û terşê wî jî gelê wî ye, çawan piştî beyana 11-ê adarê, gelê wî kehî kir û aram bû, êdî di pişt re rêkeftina xiyanetkara Cezaîr mor kir, ku xwîn cara din hate rêtin, kuştin û qirkirinê dest pê kir. Wesa dijinî bi ‘gurg’ dizane. Lê heger bê minetî û bergirîkirina xwe ya geşbîn, nîşanî dijinî xwe dide ku şkestin çî caran gelê wî bêomêd nake, lê pitir baweriya wan mukum dike û serkeftin jî, wan xafil nake. Her wek Barzaniyê nemir ev şîrete li gelê xwe kirî “di serkeftina mexror nebin û li şkestina bêomêd nebin”.

Qebxwaztin (tehedî) di helbestê Duhokî de

Şairên bergiriyên kurd xwedan (helwîstekê camêra bûne, xwedan helwîsteka pîroz bûne û bi doza gelê xwe ve hatine girêdan, jiyana xwe danaye li gel jiyana gelê kurd, qelemên xwe yên tûjkirîn bo nav çavên dijminan, li gel pêşmergeyî xebata kirî bi destekî çek û bi destekê din qelem yên hilgirtîn) (33)

wesan helbestkarê me pêgirî bûne û (helbestkarê pêgir – miltezim- divê li gel giriftariyên milletî be û li gel xweşî û nexweşiyên wan bijî, nabe ger milletê te jêhel çû, tu jor de biçî)(34).

Lewma dibînî Duhokî jî, ev helwîste û helçûne li nik diyar in û giheştiye wî astî ku gefa li dijminî bike û rû bi rû, qebê wan bixwaze mîna dibêje:

“Ho zalimo!!

Ger te şiya leşe bigurî.

Mina qefta giyay dest û

piya bidurî.

Bawer bike, dê bi wê kovanê tu mirî û

çi car neşêy

hizra bikirî.” (35)

Wesa piştî neksa 1975-ê û hatina wî borûdoxê nexweş yê milletê kurd tê ra borî û bi serda hatî û ew zulm û zoriya dijmina nîşa milletê kurd dayî, Duhokî bêomêd nabe û natirse, dibêje dijminan heger hûn seriyar lêdin, xaniyan bisojin, tawana bi serê me bihînin, me hizr û bîrên kirine yek û hûn neşên me ji yek dûr bikin, dê her bimînin sengir beramber hêrişên çepel, dîsan dibêje:

“Demê dibînim

li çar kenarên vî welatî

jin û pîr û zaro diliv in.

Cavên xorta

dibine derya û jê difirin

geşe ewir û baran dikevin.

Stiranên tazî û şîniyê

bo lawkekê mîraniye

dibin awaz û şenge tevin.

Ez xwe dibînim

hêj gencekî çarde salî û

gurk û dirrinde

ji min dirivin.” (36)

Anku hindî pitir qurbanî bihê dan, genc û lawên kurdan bihêne sêdaredan û şehîdkirin di ber doza gelê xwe de, ez pitir xort dibim û pitir mêraniya xwe nîşan dijminan didim, pitir dê ji min birevin, her wekî li cihekî din dibêje:

“Ger carekê

bîra te hat û te viya

xir hêviya

nû key û rakey ji bin piya

dîsan yarê

dê bim bihar û gernijim.

Çi yê tibra xwe dirêjkete bejna te

dê bim volkan û wî sojim.” (37)

Wesa jivanê dide yara xwe, ew yara mecazî ya mebest pê Kurdistan. Her careka te viya hêviyên te sax bikin, te viya te azad bikin, hingê dibim volkana şoreş û serhildana bo ji navbirin û sotina her dijmin û dagîrkerkî wesa bi vê şêweyî digehete haletekê derûnî yê wesa û gefa li dijminan bike bê ku tirsê hizrekê jê bike demê vedigrît:

“Demê li seyran û bihara

xwe dileqînin

zerî serkêşên seyrana

ji bax û bostana diderînin

Li serê hemû kopên çiya

Li serên riya

dê min bînî

demê gurza diveweşînim

Aniya xwînmêjên welatî

diherrîşînin...

Diperçiqînim.” (38)

Bi vî rengî mêrxas û egîdiya her kurdekî diyar dike, bi rêka bi karînanana cih navê (min) ranawê (m) ku derbirînê ji şiyân û hêza mirovê kurd dike beramber her sengerekî û her dijminekî qaremaniya wan di çeperên berevanîkirinê de.

Encam:

1-Xelîl Duhokî pitir bi kartêkirina folklorê kurdî bûye helbestkar, ew jî bi rêka dayika xwe wergirtiye.

2-Hemû dema edebê bergirî derbirîna êş û azarên mileta kiriye di barûdoxekî bertengav de, ku millet têhniyê fireka azadî û serbixweyê ye.

3-Helbesta bergirî derbirîna ji riyalîte û pêdiviyatiya guherîna vî riyalîtey û bawerînan bi şiyânên vê guherînê.

4-Edebê bergirî wek zarav di cîhana edebê de, gelekê kevn nîne, belku di şerê cîhanîyê duyê de, bi kar hatiye, lê wek hizra bergirî di edebiyatên cîhanî û bi taybet di edebiyatê kurdî de gelek kevnê û digehte çerxê nehê yê zayînê.

5-Helbestên Xelîl Duhokî jî, mîna hemû helbestên helbestkarên salên heftiyan, bi sanahî û bêgirê hatine vehandin ku eve armanca helbesta bergirî ye.

6-Geşbînî ya berçav e di seranserî helbestên wî de û li gelek ciha sor sor davête rijîmê û qebê wan dixwaze bêyî ku hizrekê jê bike, anku çavnetirs bûye.

7-Wek rengvedana barûdoxan di helbestên wî de, sexttirîn barûdox, barûdoxên piştî şkestina 75 –ê bûn ku reşbînî û li gel milletê kurd çêkirî li gel hindê helbestkarê geşbîn û şoreşgêr bû.

8-Demê mirov helbestên Duhokî dixwîne, hest pê dike ku helbestkarekê cîhanî ye û eger helbestên wî bihêne wergêran ji bo zimanên biyanî, kes nizane ku ew kurd e, wate helbestên wî derbirînê ji azarên hemû milletên bindest dikin, çünke bi aşkerayî navê kurd û Kurdistanê bi kar nehîname, ji ber ku:

A-Sansora çapemeniyê li wî serdemî.

B-Bi karînanana hêmayan ku qaremanên dildarî û giyanewer, pale, cotyar û qaremanên çêkirî li cihê kurd û Kurdistanê bi kar hîname.

Jêder û perawêz:

1-Xelîl Duhokî. Çavpêketin, kovara Raman, Hewlêr, (5)-ê kanûnî yekem, jimara (66) sal 2001. bp71.

2-Çavpêketin di gel helbestkar (Jaro Duhokî), birayê Xelîl Duhokî, hola yekitiya nivîserên kurd/ Duhok.

3-Reşîd Findî, melevanî di nav deryaya helbesteka Sebrî Botanî de, kovara Metîn, Duhok, jimara 92 eylûna 1999-ê, bp 42.

4-Tehsîn Navişkî, vedana pêlên mijê, çapxana kolîja şerîê, Duhok sal 2007.

5-Abdila Yasîn Amêdî, honrawî bergirî li berhemê çend şaîrekî kurmancî serû da 1939-1970 —ê nameyî doktora, ne belawkirawe, zankoya Selahdîn, kolîja adab, Hewlêr 1999-ê, bp 18.

6-Dar al farabî, almiqaweme fî eledeb elsovyetî, dirase û mixtarat 1936-1945, silsile dirasat neqdiye bp23.

7-Her ew jêder bp19.

8-Dr. Qîsey Husên. elmewt we elheyat fî şîr elmiqaweme, qedeme leho Dr yasîn Eyûbî bp27.

9-Dr Husnî Mihmeud Husên, mitaleat fî elşîr elmiqaweme alamî, almewsue alsexîre, dar alşon alseqafiye alame, Bexdad 1986 bp26.

10-Dr. Xalî Şîkrî, edeb elmeqaweme, dar elmearif, Misir 1970-ê bp16.

11-Dr. Macid Ehmed Samiraî. Alteyar Elqewmî fî şîr elêraqî alhedîs, minzo alherb alamiye alsaniye heta neksa hizêran bp.

12-Dr. Husnî Mihmod. Jêderê berê bp27

13- Izidîn Mistefa Resul. Alweqiye fî eledeb al kurdî, mişorat elmekteba elmisriye, qeyda – Bîrût. Bp.

14-Reşîd Findî kartêkitina şoreşa eylûnê li ser helbesta kurdî, kovara Metîn, Duhok, jimare 68 eylûna 1997 bp 30.

15-Dr. Refîq Şiwani. Dewrî bizutinewe rizgarî xwazî kurd le derkewtinî rojnamegerî kurdî da, kovara Metîn, jimare75 nîsana 1998 bp19.

16-Abdila Yasîn Amêdî, nama diktorayê, jêderê miqaweme, jêderê berê.

17-Dr. Qeseyî Husên, elmewt we elheyat fî elşîr elmiqaweme. Jêderê berê bp.

18-Xelîl Duhokî, kovara Raman, jêderê berê bp72.

19-Xelîl Duhokî, “Te çi viya û min neanî”, helbest, dar alhuriye lîteba, Bexdad 1982 bp 68-69.

20-Dr. Izidîn Mistefa Rêsul. Jêderê berê bp 43.

21-Xelîl Duhokî, “Te çi viya û min neanî”, jêdereke berê bp92.

22-Jêderê berê bp 80.

23-Jêderê berê bp 52.

24-Liyon Tirotskî, Aledeb û welsewra, wergêran Corc Tirabîşî, Bîrût 1975 bp51.

25-Xelîl Duhokî, “Te çi viya û min neanî”, bp16.

26-Jêderê berê bp 16.

27-Jêderê berê bp 16.

28-Jêderê berê bp 29- 30.

29-Jêderê berê bp 92.

30-Jêderê berê bp 42.

31-Jêderê berê bp 43.

32-Jêderê berê bp 61.

33-Çavpêkeftin, kovara peyv, Duhok, jimare 21 payîza 2001-ê bp 27.

34-Reşîd Findî, kartêkirina şoreşa eylûnê li ser helbesta kurdî, jêderê berê bp 32.

35-Xelîl Duhokî, "Te çi viya û min neanî", bp 99.

36-Jêderê berê bp 101.

37-Jêderê berê bp 119.

38-Jêderê berê bp 19.

**** Binêre:**

A. Şimo Qasim/ mîr Cafer Dasinî: Kovara Laliş, jimare 10 salal 1999 bp 48

B. Kovara: Ronahî, jimare 3 Bexda- 1960.

Dîwana êkê

GAZIYEK JI CERGÊ ASYA

1989 SWÊD

GER MIRIM DÊ SAVA MÎNIT

B'das û bivr û xencera

Dest me hiland da ber sera

Welat evro zorbey kurda

Sîngê danay j'bo çepera.

Hilnegire qehr û kula,

Bese me jan û kesera.

Soz bît j'bo te pêk ve rabin,

Sorgula geş kin ji te ra.

Eger ez kewekê jar bim,

Pera li min biqusînin.

Çîçik û bilbil hevalin
Dê di gel xwe min firînin.
Eger gula bê xudan bim,
Belga li min biwerînin.
Wekî buhara me d'êtin
Gul dê di gel xwe min çînin.
Eger desta l'min bişkênin,
Dê xebatê kim bi çava.
Çava li min kore bikin,
Dê dil mînit j'bo bizava.
Welat ger wextekê mirim,
Neqehre dê mînit sava.
Ger min gavek havêtibît,
Ew dê havêtin deh gava.
Dê ji helbesta neqşînim,
Kirasa j'bo hemû rîsa.
Dê helbesta kime xencer,
Pê dirînim zikên pîsa.
Dê kime pîş j'bo hêlîna,
Bilbil biçine ser lîsa.
Ta ku rojek bêt j'bo kurda,
Zû biqetînin werîsa.
Kawe binive û xema nexwe,
Welatparêz me tijî ne.
Zîndanên tarî çinînin,
Ne j'bo xweşiyê me bes jîn e.
Kul û kovan her bimînin,

Mem mir me Kurdistan Zîn e.

Me di dil xedeng tijî bin

J'bo rojeka nû çinîne.

Sond dixwim ez bi te Nevroz,

Êdî qet nexwin çî dev beş.

Bila ava şêlî bikin

Kurdistan e her gula geş.

Bila jîna me tal bikin,

Dijmin dê derkevin rûreş.

Dê gorî welatê xwe bim,

Ez bi ceger û dil û laş.

WELATÊ MIN

Welatê min

Hay j'xwe hebe

Ava bê pêl hêdî hêdî masiya dixwit,

Ew bihara gul bû di geş

Ew b'xwe dixwit!

Van dijmina îro divên

Sikra çêkin, coka bigirin

Me nebît av...

Tîra berdî me kore ken

Da ji me re nemînî çav.

Goristana me xemlandî

J'bo şehîda wê bisojin.

Xort û mêr û tev egîda

Bi xafletî ew bikujin.

Kewê li ser gira diqebît wî bigirin,

Ezmanî lê ew bibirin.

Por û çîçka bêxne dava

Derên rika lê bigirin.

Welatê min

Kavlek im ez bê derge me

Da rêvînga bihewînim.

Ez nemînîm

J'bo feqîr û tev hejara

Ez çî bînim.

Lê welato min divêtin

Rondikên dayka kom bikim

J'bo têhniya.

Goştê laşî jê ve bikim

Danim têştî tev birsiya.

Nobedarên dol û çiya.

Welatê min

Pirek im ez .

Min dest û pê şengiste ne

Dê her mînim..

Birîndara dê bûrînim.

Bibîne tu

Bibîne yê bi destekê

Di cengê da hate birîn.

Lê dê j'bo te xweş welato

Xwe gorî kin û ragirîn.

Xwe gorî kin û ragirîn.

1973

KELEKVANO!

Kelekvano!

Aveka bûş e pir pêl e.

Me nehêle.

Evî qîtê me komkirî, wî lê bike.

Derbaz bike.

Ji destên dijminê neyar.

Bê birîn û paş bê hewar.

Kelekvano!

Were bibîne zarokê day lê mirî.

Gorî kirî.

Vê bî jina mêr lê nemay,

Şehîd kirî.

Birîndarê birîn evro lê kulkirî.

Kê sax bikim!

Kê ji pencên van dirinda rizgar bikim!

Lê nêzîk e bêvla dijmina b'kim bêder,

Ji dil cencerê l'ser bikim.

Kelekvano!

Kavlekê hey li ber girî,

Bê derge ye, ew yê me ye.

Hindek zarok tê de dijîn,

Şepirze ne!

Hêj biçûk in, çi nezanin ew yê me ne!

Zûbe vî qîtî b'gehîne.

Ji destên xwînmêja derîne.

Hêj nû mal in.

Kêm heval in.

Li cem dijmina em çi nînîn.

Ya ji wan ve, em qaçax in.

Yan rêkgir in.

Em karwana di şelînîn.

Yan zaroka di qelînîn.

Ne we nîne

Ne bi gorên tev şehîda, ne we nîne.

Belê me divêt em jî bijîn,

Wek mileta.

Bes bimînîn li bin desta.

Kelekvano!

Bistanên me hişik kirin.

Av jê birin.

Zarokên me ser jê kirin.

Ev sorgulên bi xwîna me hatîn çandin,

Ji nav birin.

Di ser hindê ra we dibêjin!

Lê ya me divêt rojek nû ye.

Buhareka xemlandiye.

Gulên weryay sera rakin.

Ev hejare kolkên heriftî ava kin.

Me ev divêt, lew dibêjin

Kurd qaçax in.. kurd rêkgir in.

Kurd karwana dişelînin.

Kurd zaroka diqelînin.

Kelekvano!

Hindî kulyên xore hebin

L'nav genimî dirunde bin

Dê carna em jî birsî bin.

Xudan kelem û stirî bin.

Welê bila ew her hebin

Her mişe bin

Ew bi tinê dê rûreş bin

Demê rojeka nû d'êtin.

Zû dihelêtin.

Dê her êtin.

Kelekvano!

Rabûre, bêje cîhanê

Bêje cîhanê rastiye.

Kîne hevalên aşîyê û tenahiyê?

Bêje çi ne?

Kurd çi tuxmin?

Rast qaçax in?

Rast rêkgir in?

Yan d'vên mafa wergirin.

Dê wergirin.. dê wergirin.

1973

EZ Û HEVAL

Gewriya min. Hinavên min.

D'hişk in delal

Ez yê li çoleka ker û lal

Her bê heval

Çi av têhna min naşkênin
Heta te çav d'rêka min de
Nebine kanîkek zelal.
şev û roj l'min her şev in
Tarî ye û ez kê m dibînim.
şahî û ewra l'min her tev in
Welê ez yê rêkên pirî,
Stirî û durik dişeqînim.
Dilezînim.
Da destên xwe
D'şenge bejna te werînim.
Têr bibînim.
Têr bibînim.

KAXEZEKA BELAV NEKIRÎ

YA GÎVARAY

Hey cana min

Gava bîra te d'êt bi min

Jan û kovanên xwe, ji dil bivehîne.

J'min re b'şîne.

Hey cana min.

Demê l'govend û daweta

Xwe d'xemlînin. d'vehejînin.

Cerg û dilê te d'helînin

Li vêre canê

Ez yê çeper û xendeka d'herifînim

Zikên xwînmêj û nokera yê d'dirînim.

Yê d'peqînim.

Da rojeka pir xweşî û nû j'te re bînim.

Demê l'seyran û buhara xwe d'leqînin

Zerî serkêşên dîlana.

J'bax û bîstana d'derînin.

L'serê hemû kopên çiya

L'serên riya

Dê min bînî, demê gurza d'veweşînim

Enya xwîn mêjên welatî

D'herişînim. d'perçiqînim.

Hey cana min

Kutirkek im şaperekê dê kim sîber

L'ser serê te.

Dilê xwe dê kime kanî l'ser rêka te.

Da jê vexwî gava diçî

Wan şînewarên pir birîn.

Demê Pepo l'ser digirîn

Hey cana min bawer bike

Gava desta dihelînim

Zend û baska dişidînim

Wek mîha l'ber devê gurî

Piştî dijminî d'qirînim.

D'veçemînim

Hey cana min

Soz û peymanî didim te

L'rojeka geş.

Wan çavên reş

D'kilî wer kim.

Wan birîna vekewînim ji dil der kim.

Ji dil der kim... 1974

GAZİYEK JI CERGÊ ASYA

Ho birano

Rêwîng in em her bê çira!

Erê çira!

L'nîva şeva reş û tarî.

Ne heval û hogir hene,

Hilgirin harî me barî!

Ma dibîtin

Kutirkên me mişext bibin!

Hêlîna b'hêlin derbibin.

Werin evroke bibînin

Kelexên çîçik û pora,

L'çal û kora, evro rizîn.

Kevokên me, l'hemû nizara qirqîçîn.

Masî hatine daîran yan xeniqîn.

Lê birano

Her çend kelek dar belav e

Rûbarek pir tor û dav e.

Lê me xebat û bizav e.

Çinko gelo

Kewên me her yê diqebin..

Mehînên me hemî sihara dişihin.

Gulên me çandîn namirin,

Her digehin.

Bawer bikin, dê rojek êt,

Her çar qolaçên dilê me,

Geş bin. Vebin.

We diyar e tev dijmina ne li bîr e,

Yê ku evro şehîd dibît

Gorî axa pîroz dibît

B'serfirazî.. bi şanazî.

Gencekê dî

B'tifeng û rexta radibît

Çinku birano ew bêhna,

Paşerojeka geş û nû,

Dihilkêşît.. dihilkêşît.

EVÎNA MEZIN

Di derya jan û kovana da şîrînê,

Zivroka êş û birîna,

Ez vexwarim.

Lew hejar im.. qet nikarim

Xwe berdim pêlên evînê

Nazenînê

Birîna min hêj kûrtir e,

Ji birîna MEM û ZÎNÊ

Hindî zaroka hewar bît

Qareqar bît j'ber nalînê.

Hindî sorgula tazî bît

Behî û şînî û her girî bît

Ji ber buhar û havînê.

Hindî rêka xort û mêra

J'mij û tozê dagirtî bît.

Keproka bê kes û jara heraftî bit.

Qet nikarim

Xwe berdim pêlên evînê.

Ay şîrînê. evîna min,

J'evîna te kevintir e.

Mezintir e.

Bi hêztir e. Gerimtir e.

CEJNEKA DÎ YA BI TOZ Û KADÎ

Careka dî

Cejna me zivirî ve canê

B'toz û kadî.

Kanê ya dî!?

Evca bes min

B'soje û girkê xema kom ke,

L'ser vî dilî!

Bes min b'kuje û bes tu xwînê,

L'çava bide l'şûna kilî!

Were. were, sotim heliyam

Ha şemalka şenge jîna min vemirî.

Genmê li zeviya jîna min,

Ma ne durî!

Buhara min ya d'kit girî!

Were, were, xweş ke jînê.

Da nekevîn derd û xemên,

Mem û Zînê.

Gêleşûka evê jînê.

Evê jînê.

AGAHDARIYEK JI BO CIVATA

MILETÊN YEKGIRTÎ

"Piştî pezî serjêdikin,

Digurên û kevil dikin.

Lê evroke l'welatê min,

Berî mirovî bikujin,

D'zîndana de kevil dikin.." (1)

Erê gelî daxaskerên serbestiyê

Yên aşî yê û tenahiyê

We dîtiye?

Dîroka milletê me jî bihîstiye!

L'welatê min, ker û golika,

Gêre d'kirin.

Nûha d'zirin.

L'gelyê Zîlan (2) û Çarçira (3)

Hezaran xelk, bin ax kirin.

Hêşta d'nirin.

L'Sorya (4) û Deka, (5)

Sotin. Gulebaran kirin.

Zîndan d'pirin.

Lê xelkê me,

şenge doza xwe bernedan,

Xendek, çeper çol nekirin.

Pa dê werin!

Hûn l'çi digerin!

Xwîn ya pengî.

L'kirê û kengî,

Zikê jina avis bi şert,

D'êt dirandin?! (6)

L'kîrê û kengî,

Mirov b'saxî d'êt veşartin?! (7)

L'kîrê û kengî,

L'şûna dîyariyên sersala,

Napalm û top,
J'bo zaroka d'ên hinartin?!
Lewra gelo
D'nav kelexên mirovan de.
D'nav daristanên sotî de.
D'nav xanîkên heraftî de.
L'azadiyê ez digirim.
Her ya fere pêşde herim.
Lê bawer im.
Rojeka nû wê j'me ra bêt.
Buharek û kanî bizêt.
L'serê gir û kupên çiya
L'serên rêya
Agirekê geş hilbikîn.
Kurdistanê bi xemlînîn, himbêz bikin.
Nevrozekê ji dil bikin.
Cejna hewe û xelkê jêrdest,
Pîroz bikin.
Pîroz bikin.

1974

- 1) Destkariya vê helbestê hatiye kirin, hinde rûdanên din jî çûne di nav rêzên wê de. Ji helbestvanê ereb Ebdulwehab Beyatî hatiye wergirtin.
- 2) Li geliyê Zîlan, hezaran xelkê bê deselatê sedan gunda kom kirin û di vî gelî de bi destên cendirmên Tirka hatine bombe barankirin û şehîd kirin, dibêjin: Rûbarê di gelî de diçû pir xwîn bûbû.
- 3) Çarçira, di vê meydanê de serokê Komara Muhabadê, Qazî Mihemed û hevalên wî bi destên rijêma şahê gor bi gor hatine bidardakirin.
- 4) Sorya, gundek e dikevîte devera Behdînan li nêzîk bajêrê Zaxoyê. Li sala 1963 ê, hukumeta faşîsta îraqê, gişt xelkê gundî, ku ji feleh û musulmanên kurd pêk hatibû, hemû gule baran kirin

5) Deka, şikeftê e, dikevîte devera Behdînan nêzîk bajêrê Ênsifnê, gişt xelkê gundî ji ber top û firokên hukumeta hov revîbûn û çûbûne di şikeftê de. Lê kirêgirte ûleşkerê holakoy agir berdane şikeftê û hemû tê de şewitandin.

6) Piştî sala 1960, jineka kurd kefte destên leşkerê îraqê, ji ber ku jin aviz bû, lewre şertanê kirin da ku bizanin, ka jinê kur heye ya keç!! Hovane armanca xwe cê bi cê kirin.

7) Piştî salên 1960ê, li bajêrê Silêmaniyê, ji heştê mirovan pêtir girtin û bi saxî havêtine di çaleka kûr de û veşartin.

DOSTA BÊWEFA

Dosta minê, ho hevalê.

Hemî salê

Babelîsk û barovên te,

Gef dikirin.

Xem dihêlan,

Xweşî d'birin!

Hingê dostê,

Hêviyên min, hemî d'mirin.

Koz û nizarên laşê min,

Her ew in yê ku te sotîn

Dîsa l'kîrê te divêtin

Kar û berxên min biçerin!

Here. Here

Min nedizanî d'mejyê te de

Direw d'pirin.

D'gera xapandina tê de,

Heval d'mirin.

Mirov d'mirin.

NARIN J'BO EVINÊ, D'KETE GIRI

Gelo narînê girîn e,

J'ber evînê.

Gelo bêjnê,

Yê ku j'bo evînê d'jîtin.

Caran b'xweşî. caran hey ho,

Dê b'azar û kovan bîtin.

Caran evîn,

Mîh û karên, şivanî pê
Can bêrî viyay,
D'betê çerwanî l'nizara.
Caran d'havêtin ber devê,
Gurg û hara.
Caran sikra j'xwîna dila dipengînit.
Caran buharê l'ber dilê,
Şenge tolaza d'xemlînit.
Caran birîna kûr dikit û d'arînit.
Caran stiranên xweşiyê
J'bo evîndara d'lorînit.
Evca narîn, j'ber evînê!
D'key girînê!
Ne tu b'tinê b'jan û kul î!
Tu b'wî dilî, pişkek kul î.
Lê evro ez û yê evîna j'dil kirî.
Yê laş lê hati kelaştî
Pirt pirt kirî.
Yê ku piştî,
Hizar rim û tîr vêketîn,
Hêj evînî j'bîr nekirî.
Nexêr, nexêr nakîn girî.
Evca tu jî.
Bêy girîn û bêy xwe b'kujî.
J'bo evîna giran bijî.
Narîn bijî û her bijî.

IMPERYALİZM Û KAREKÊ NE JÊHATI

Ev ne xewn e.

Ne destanek gelek kevn e.

Lê rastî ye û min dihêrît

Lew min divêt êk vegêrît

Ay xelkîno

L'warekê bê kes û xudan

L'çolekî hişk bê av û nan

Min dida rê.

Ax ji wê rê!

Stirî û heja,

şerenîx bû d'gel hir û bay.

Qêrî û nalîna mirovan,

Hirêna ew'r û birîsya j'dil çik dikir.

Toza j'gevizîna birîndara radibî,

Çavên dûkêl û kadîyê kore dikir.

Lê xelkîno, min jî da rê

L'ber wê hurê

Lê hêştta j'rê qonaxek may.

Acûc û macûcên nemay, xirbûneve.
Min dest û pê kir bûn stûna pira kara,
Lê j'bin birin û şikandin.
Çavên di geş
Çirayên şevreşa jara,
Ay bi kêra qoqilandin.
Sîngê min jî,
Germe hêlîna sêwî û birîndara,
Bijikandin.
Pişta min j'nîvê qirandin.
Evca hindabûn û firîn.
Piştî nêçîra xwe kirîn.
Ez b'wî rengî
L'rex û çanên laşê min xwîn
Gerek pengî
Welê kengî!?
Kî heye j'bo tev hejarên,
Vê cîhanê, çîroka min j'dil vegêrît,
Hêy ne jengî.
Hêy ne jengî...

DESTANA PALEYEKÎ KURD

Ho birawo.

Sîng pîlawo.

Weku nuha, bîra min d'êt,

Dema tu hatiye karxanê,

B'zikê vala û zaro d'bersî.

L'te jî d'xurîn, here, here,

Kî dizanît tu çi kesî!?

Hingê kekê jar min zanî,

Tu jî mîna min bê kesî!

Tu çi d'xwazî, tu l'çi d'pîrsî!

Erê ma te ne li bîr bû,

Deme volkana BÊKESÎ (1)

Peqî û digotî bê tîrsî:

"bîst û heft sale min rênçberî tum,

bê nan û av û cil û bergî xum.

xizmetim kirdî le Îran û Rûm

Le pêrawî tu şikawe estum..."

Lê birawo. sîng pîlawo.

Weku niha bîra min d'êt

Gava te çav bûne dû stêr.

Te deng bûye hurmênek û

Tû bûye şêr.

Rast te gotî:

Ez pale me.

Barê min tev cara xem e.

Mera min j'bo zile çavên tev dijminan,

Kêr û çeqok û kelem e.

Bizava min ya herdem e.

Her ya fer e xwe hişyar kin.

Zilm û sitem karyê rakin.

Lewra min d'vêt

Gur û rûvya rateqînim.

şêr û pilingên meydana,

Vezivrînim gêrê dîsa.

Kew û kevok û mirîşka,

J'mişextbûnê vegeînim,

Carek dî hêlîn û lîsa.

J'tev kaniya,

Ramalim kirim û zêriya.

Gewriyên jar û têhniya

J'qirqîçînê, j'hişîkbînê.

Av bidim carek dî dîsa.

Bipeqînim, bidirînim.

Genî zikên noker û xwînmêj û pîsa.

Lê birawo

Sîng pîlawo

Taca serê tev jarawo

Min hind dît tu l'min berze bûy.

Lê ker nebûy.

Bê deng nebûy.

L'hemî layên asmanî dengê te veda,

Gelê bê deng û ker û lal,

Nekin zaro b'mînin birsî.

Ne çî jîn e ya ku dibûrît bitirsî.

Ne çî jîn e. ne çî jîn e.

1975

(1) Helbestvanekî bi nav û deng ê Kurdistana Iraqê ye.

ŞIVAN

Ho şivano

Min li bîr e û min yê zanî

Kanê çewa, ho b'bê dengî!

B'devê gura,

Pez mir û xwîn l'dûr te pengî!

Lê ya fer e, careka dî,

Mîh û kara.

Xir keye, zom û nizara.

Çinku dibên:

"serbilindî ne her hinde,

mirov çî cara nekevît.

belku hinde, demê d'kevît

careka dî

rabît û ji nû bibeziît."

KANÊ ŞOREŞA NÛ!

Rabe bira

Ala xebatê biçîne l'hemî dera!

şemalkên şoreşeka nû,

Ya me divêtin helkeve.

Bibe lehî,

Hemî sikra bipeqîne

Careka dî nivistî ya hişyar ke ve.

Bêje kanê?

Leşkerê mîna birîsyê,

Yê fer e dîsa bête ve.

Bêje boçî hûn d'bê deng in?

Werin gura rateqînin.

Da bes xwîna kar û berxa,

L'welatê min bête rêtin!

Werin buharê b'xemlînin.

Da bes bêhna gula b'dizin,

J'evro pê ve bo me bêtin!

Nanê sêlê her yê me ye

Dîsa bo me bête pêtin!

Kanî bo me bête zêtin.

Rabe bira,

Ala xebatê biçîne l'hemî dera.

L'hemî dera.

1976

YA TU DI XWAZI

Hey ho canê ya tu dixwazî.

Min jî gelek l'dûf d'kir gazî.

Lê ew hêvî,

Kevn e ya par û pêrar e.

Tu bi zane j'î sal pê ve,

Evîna şenge welatî

L'ber derazînka dilê min nobedar e.

Ji serekanya mejyê min

Heta dawiyê bi kare.

J'dil bijar e.. j'dil bijar e.

1976

EV ÇI SAL E?

Gelo gelo, ev çî sal e!

Ev çî tazî û nale nal e!

Erê hemî çîra û fener

J'bo çî ne ew

Ger şeva me j'dil ron nekin!

Erê hemî şêr û pilingên meydana

J'bo çi ne ew

Ger rêka me

J'dehbe û dirundên zaro xwar

Paqij nekin!

Erê hemî ev xort û genc

J'bo çine ew

Ger hêviya me

Nêzîk nekin!

Me nevên gul di weryay bin.

Me nevên mêr

Di tirsê û paşvema bin.

Me nevên şêr,

Gêj û şepirze û damay bin.

Me nevên çî bi vî rengî.

Bi bê dengî.

Me divên mêr, me divên şêr.

Ku tev bi hev

Di rêka rojeka nû de,

Xwe gorî kin.

Xwe gorî kin...

NE BÊJIN ME ÇI JÊ YE!

Bajarê min b'toz û mij e.

Çîroka min,

Mîna destana stêra kerwankuj e.

Kî ne evro b'kine gazî,

Ho dijmino,

Bes kal û zaroka b'kuje!!

L'ser kelexa

Bes bikene û bes b'girnije!!

Ay xelkîno!

Pisyar bikin!

Kaniya xweşiya bo l'me nazêt?

Buhara dayika kulîlka çira nayêt?

Gencê j'bo rojeka ûsan evro gehî,

Bo çî xwe gorî nakit û lawka nabêt?

Ay kurdino, xwe hişyar kin!

Çi çilxane ye hûn tê de?!

Erê ma kes nema d'rê da?.

Bes vegerin û bes bêjin,

Me çî jê ye!!

Yê l'ber pêlên derya ho har,

L'lavelavê şenge hêvî,

D'gel kenarê tenahyê ye.

Birsî çav l'nanê sêlê ye.

Zaroy çav l'şîrê daykê ye.

Bes vegerin û bes bêjin

Me çî jê ye!!

Xebat ne bes carekê ye.

Kerwan ne bes

Kerwanî yê her şevê ye.

Me jivanek d'gel rojê ye.

Çav me lê ye.

Çav me lê ye.

Dîwana duyê

MIN DIGOT Û TE VEDGÊRA

1990 SWÊD

MIN DIGOT Û TE VEDGÊRA!

Narîna min

Min digot Û te vedgêra!

Min di gotî: Jiyana min

Biyabaneke têhnî ye

Qirraqî, hişk Û bê av e!

Te digotî: Min xwîn av e!

Min digotî: Asmanê min,

J 'mij û mûranê girtiye û bê hetav e.

Te digotî: Çavê min roja 1' hindav e!

Min digotî: Sorgula min,

Çirmisî ye û bê xonav e.

L 'nexşeya şenge buharê,

Ya bê nav e.

Te digotî:

Ez im nexşeyê divehînim wê ji te ra ev silav e!

Min digotî:

Qonaxa min

Rêkeka pîrr stirî û dav e.

Te digotî:

Min ji bo hindê bizave!

Hey Narîne! !

Pa ka dilê lîsê cara?

Ka ew sîngê derya mezina

Dildara evîndara?

Ka ew axiftinên şîrîn

Te vedgêran bo me êxsîr û hejara?

Kanê? Kanê?!

Her ho zûka

Te armancên xwe j' bîr kirin!

Te tev hêvî û omêdên min

Serjêkirin!

Ere naête bîra te, wek te digot:

Payiza te dê kim hucar û xemlînim,

Sed hezar dermanên bijar,

De 1'birînên te werînim!
De te ji derya kovana,
Ortalkim û zû derîmim!
Pa te bo çî ev agire berda dilî!!
Ew buhara te digotî nexemilî!
Le Narînê
Ger careke dî tu hatî
Dîsa te vîya evîmê b'kî.
Hay xwe hebe, kurkê nezanîn û fêla,
Nekî ber xwe û dilên nazik
Pirr kovan û axînk nekî!
Baxê Îrem kaviî nekî!
Da navê te 1' ser dilê min bê çap kirin.
Sexmeret hevî û armanca,
Xwe bidime gorî kirin...
Gonkirin...

DÊ B' ZIVIRE VE

Narîna min tu çi d'bejî!

Ta kengî tu, xwîne j'dilê min dê rêjî!

Narînê bes xwe gîroke!

Jîneke pîrr gêleşok e.

Ax û sed ax j've evînê.

J' vê dûrbînê.

Ev evîne

Mîna agirê l'nav pîşî!

Min d'qelînît!

Mîna fîşeka tifengê,

Min d'simînît!

Bes xwe gîro ke b'zivrre ve.

Vî dilê j' êşa çirmisî

Tu geşke ve.

Dê b'zivrre ve.

Hişke sorgulên kuzirî

D' gulistana çavên min de

Av bide ve.
Tev xîvetên
D'şenge konê dilê min da bijalebîn,
Tu komke ve.
De b'zivrre ve
Serkanya hinavên min,
Da b' zête ve.
Kewrobadên,
Kevr û helanên laşê min,
Da b' xwînneve.
Narîna min, ez dizanim
Beko neşyan,
D' nav darristanên evînê da
Te b'sojin.
Yan di derya kerb û kînê da te b'kujin.
Bawer bike
Hindî hizir û bîr min hebin.
Jan û kovan dê j'te revin.
Hemû beko û kirêgirtî,
Dê qorban û gorî te bin.
Dê qorban û gorî te bin...

TE ÇI VIVA Û MIN NEANÎ

Narîna min, hey hogirê.

Hogira tev dem û gavê.

Çima îroke azirî

Tu l'min nakî çî silavê!?

Kê gote te,

Ne çe çî nêçîr û ravê!

Evîna vî lawî pavê.

Neçe... Neçe

Te çî daxwaz kir min nekîr!

Ger te roj vîya û

Min j'te ra roj neanî!

Ger te (şîrê şêra...) viya

Min neanî.

Ger te viya, wek Ferhadî,

Ez j'bo te kunkem çiyakî,

Min nekarî û min nezanî!

Hinge min b'hêlî hejî me.

Neçe... Neçe .

Ger te gotî:

Birsî me û birsa te Narê,

Goştê min bû.

Têhnî me û têhna te Narê,

Xwîna min bû.

L 'şeva tarî,

Çirayê rêka te Narê,

Çavê min bû.

Min nekarî û min nedanî.

Hîngê min b'hêlî hejî me..

Neçe... Neçe

Narîna min, ez dizanim

Ev xwezî ne û

(Kes bi xwezî ya nagehte baqê kezî ya)

Lê xwezî yê min hêvî ne û hêvî yê min

Omêda rojeka nû ne...

Omêda rojeka nû ne...

1976

DEMÊ EVÎNA WELATÎ LI SER

TEXTÊ DILÊ MIROVÎ PAL DIDET

Welatê min

Min tu d'vîya b'wan dest û pê,

Pirr bi xwînê xena kirî.

B'wî sîngê mîna çîyakî,

B'rum û tîra nîşan kirî.

B'wê birîna satorê xwîn,

Lê pengandî û tijî kirî.

L'dest û çolê.

L 'kela tu lê.

L 'heçî cihê ku ho tu lê.

Min tu d'vîya.

Û niha jî min tu divê,

Wek şivanê sotî û heyranê bilîla,

Ketî û şkestî.

Wek nêçîrvanê l'nêçîrê,

Tajî û tîlek

Dehbe havêtî ber destî,

Wek (Siyabendê) l'ser ranê,

Şenge (Xecokê) nivistî.

Wek mîha j'ber devê gurî,

B'şev verristî.

Min tu divê û hêj divê.

Wek babelîsk û hîr û ba,

Kepr û konên

Piz û zarokên warê te d'herrifînin.

Min hêj di vê. Wek siyarên,

Zordarî, kotek û zulmê,

Her roj gêrê û geleşokê,

D'mêrg û zoma warê te da

D'ken û d'rînin. Min hêj divê.

Wek guriya sitemkarî û bêbextiyê,

Rîs û melok û gidêşen,

Pirêz û zeviyên warê te, d'şewitînin.

Min hêj divê.

Wek qirrî û nalîna te d'êt, ku qirr û kund,

Goştê laşê te d'qewrînin. Min hêj divê.

Ay welato j'vê evînê.

Ne dayik û kurr, mîna dibên hind êk divên

Çinku welat te ew deng e. Te ew reng e.

Te ew deng e û te ew reng e...

ŞÊLÛ NEBÛYE KANÎKA LI BERÊ BADAY...

Şoreşvano!

Rêvîngo dil pirr kovano!

Me hemiya jana te zarî.

Kanê çewa j' bê xwedarî.

Mehîna te l' rê rawista û vecinqî.

Cerkê avê,

L 'germ û gurra deştê peqî!

Gulle û fîşek,

D'kela şerî da neteqî!

Şoreşvano!

Şeydayê torîna bisk û kezî badayî

L 'hemî tengaviya beje: Omêda mayî.

Şêlû nebûye (kanîka l'Berê Badayî)*

Lezê bike,

Karwanên mileta çûn û tu b'tinê mayî!

Bawer bike hêşta gul ne çirmisiye,

Ya b'binêve.

Ewrên barana xwe dan êk,

Hatine hêve û çûne wêve.

Heval jî nerawestayê,

Yê b'lez e û dîsa yê b'rêve.

Şoreşvano!

Hey ho lawê xewna dirêja gişt şevê.

Hêştê em mîna şanêyne û

Neketîne gêleşoka,

Derdê revê.

Neketîne û qet narevîn.

Ger ketîn jî, dîsa d'bezîn..

Ger revîn jî, dê vegevîn.

1977

* Demê nanek ji xwariana nokerê Xanê lepszên kêr bûyî, wî serê xwe çemand û kete gerra xiyaretê û serekaniya (kanîka li bin berê badayî) ya ku digehiştê nav kelê, nîşa leşkerê Şahî da, evca dijminê se , ker û golik di nav da vekujtin û kanî pirrî xwîn û pîsatî kirin. Lewra neçar bûn ji kelê derkevin û şerî bikin. Lê neşiyar xwe li ber hêzên mezin û çekên giranên wan ragirin û pirranîya xelkê şehîd bûn. Kel jî kete destên dijminan. Dîrokê jî berperên reş ji bo xaînî nivîsîn û yên zêrîn jî, ji bo şoreşgêr û qaremanan xemlandin.

DEMÊ AZAR Û KOVAN DIBINE

RAGIRTIN Û PÊŞVEÇÛN

-Ho şairo,

Hizra neke, bîra neke.

Êş û azar û kovana qet raneke.

Te çiyê l'bin barê xema! Erê ma bo te negotin,

Armanca te dûre û dibêjin,

Mir nema!

Evca bo kê, stiran û benda tu dibêyî!

Kê hay li te ye û kê tu divêyî!

-Ay xelkîno,

Werin bibînin vî karî.

L'vi welatê, xweşî lê nebûyî diyarî.

Ger hûn nebin,

Kî dê îro ête harî!

Ev zarokên j'nû gehiştî,

Kî dê j'hova rizgar ket û

Bête ser rêka rastiyê!

Siyarê canî mehîna l'germ û gurre,

Şeqandî rê,

Çewa b'gehîte wê omêd û hîviyê?

Karwanê j'mêje dayî rê,

Car pêşketî û car paşvemaî,

Kî dê gehînte qonaxa dûmahiyê?

Ay xelkîno!!

Bawer bikin.

Ez hizir û bîr û kovana,

L 'havîna d'kim,

Taviyên baranê û av didim,

Zevî û cinîkên hişk kirî.

Ez hizir û bîrên xwe d'kime,

Gulle û tifeng

Bo zarokê hêj di zik da,

Dijminî bab şehîd kirî.

Ragirtin û peşveçûnek,

Bo her kesê, j'ber ketnekê,

Hîvî û daxwaza xwe hêlayî û j'bîr kirî.

Ez hizir û bîrên xwe l'beroka tev şera,

D'kime xendek,

Bo te pêşmergê qareman,

Evca çewa dê paşve êy û zivirî! !

Dê bide rê.

Ez dizanim, ger te da rê.

Heçî mirovê nivistî.

Yê j'neçarî,

Kurkê xebatê êxistî.

Yê mejî lê hatîye hêrayî.

Yê xwe l'delîvekê hêlayî.

Dê derkevin û sînga kene,

Çeperekê mîna pîlayî.

Dê bide rê.

Dê bide rê û paşve neê.

Paşve neê...

1976

EVÎNEKA NÛ Û BAWERÎYEKA MUKUM

Şirîna min

Hey torîna ji min dilmayî!

Raste ez bûm yê derewîn,

Yê ku ho meji 1'te hêrayî .

Wele canê

Ger buhara ev sale jî,

Hat û dîsa tu b'tinê mayî.

L'jîna pirr jan û derd û xem,

Ez çûm û dîsa b'tinê mayî .

L'i şeva bûkîniya te canê,
Min tu firotî û erzan dayî!
Hej min neke û
Bila keziyên te bo min bibine sêdare û,
Xelk û cîran bêjin, tif kine vî zavayî.
Bawer bike
Demê b'gêsinê kovana,
Şenge laşê te min kêlayî.
Paşê min zanî,
Cergê min sot û kizirî û
J'nû min qêrkire stirana,
Ay dayê. Ay dayê.
Şirrkên xwînê, j'dilê min rêtin û,
Her ez mame vemaşî.
Zivirîme ve...
Zivirîme ve û evê carê,
Evîn ya d'mejiyê min da zayî.
Sed car soz bît te nehêlim
Dîsa şepirze û damayî.
Xwe gorîkim,
Êdî we nekim bêjî ay.
Êdî we nekim bêjî ay.

DEREBEG

Derebega l'ser rûbarê,

Gundê min sikir çêkirin.

Hizir kirin.

Tev cinîk dê j'têhnê mirin.

Lê j'bîr kirin.

Ku li dûrên şenge gundî,

Kanî d'pirr in.

Kanî d'pirr in.

1977

KENGI DÊ ÊY!

Şîrîna min

Bêdengiya te, kovaneke gelek kûr e!

Hindek dibên hatina te,

Omêdeka êkcar dûr e!

Lê şîrînê

Demê nexşa reşeçavên te dixwînim,

Birîn kit kit, j'laşî d'kevin

Demê perda kerrbûna te dihelînim,

Azar min d'hêlin û d'revin.

Lê nizamim

Bo çî hêdî hêdî diêy?

Hey kaniya evê jînê,

Çirra pîç pîçe tu dizêyî?

Ax tu d'zanî

Min çend tu d'vêyî!

Zû be bêje,

Kengî dê bî lafaw û êy?

Kengî dê êy? Kengî dê êy?

1977

ME JI NÛ ÇÊJA JÎNÊ ZANÎ

Gava tu hatî şîrînê.

Şahî û dawet,

Kete nav qada birînê.

Xirrbûne ve geşestêrên evînê.

Rateqandin mij û dûkêla,

Girtî asmanê jînê.

Şîrîna min

Zarokê jar û bêkes û bîrsî bûm,

Wek tu hatî,

Birsa min şkest û b'dîtna te,

Têrbûme ve.

Birîneka kûr a pirr pêt û gurrî bûm

Wek tu hatî

Tev vemirî û saxbûme ve.

Kutirkeka nemrî nemayî û tawî bûm,

Wek tu hatî

Girrijîm û firrîme ve.

Şîrîna min wek tu hatî,

Min j'nû barê xema danî.

Min j'nû j'wan lêvên te çela,

Jînê zanî.

Min j'nû zanî, dilkê b'evîn,

Ne nîşana çî tîra ye.

Ne derya jan û xema ye.

Nexêr. Nexêr.

1977

DEMÊ D' BÎNIM

Deme d' bînim

L'çar kinarên vî welatî,

Jin û pîr û zaro d'livin.

Çavên xorta

D'bine derya û jê difirrin,

Geşewr û baran d'kevin.

Stiranên tazî û şîniyê

Bo lawkekê mêraniyê

D'bin awaz û şenget evîn.

Ez xwe d' bînim

Hêj gencekî çarde salî û

Gur û dirrinde j'min d'revin..

Erê d'revin.

Demê d'bînim

Qolên genca ber bi sîngê,

Welatî d'ên.

Soz û peymanana b'cê d'înin,

Ne bes dibên.

Dîsan bêrî, meşka dikên.

Şivanên gundê me,

Lawk û heyrana d'bên.

Axînk diçin,

Sed hezar kiryar û hinêr,

J' dilên dayik û xwişka dizên.

Û her dizên.

Demê d'bînim

L 'zîr û girên vî welatî,

Buhareka xemlandîye,

B'gul û nêrgiz û çiçeka.

Hêlîna vala ya pirrî bûyî j'têşika.

L' qada gundê me ji bira,

Govendeka girêdaye

J'şenge xurt û çavbeleka.

Dilê min yê b' çend rexa ve,

Bijale bûy,

Her wekî darên keleka.

Xwe d'dete êk û d'kevîte

Livîn û yarî û heneka.

Lê xelkîno, demê d'bînim

Tank, zirîpoş

Reza d'sojin, avahiya d'herrifînin,

Revdên gura,

Zarokên me d'bijikînin.

Demê d'bînim

L'tax û qadên

Bajar, gunda

Xort û law d'ên b'darvekirin.

Jin û dayik

D' ordugayên faşiyên da,

Her roj d'êne kirêt kirin.

Demê ev rûdan û birîn,

Hemê d'êne ji bîr kirin!

Hingê gelo

Singê min yê mîna çiya

D' êt kunkirin.

Lê ger dermanek hebîtin,

Birîn diêne sax kirin.

Birîn diêne sax kirin.

1977

ZALIM

Ho zalimo

Ger te şiya laşa b'gurî.

Mina qefta gîyayî dest û pêya b'durî.

Bawer bike,

Dê b'wê kovanê tu mirî.

Çicar neşêy,

Hizra b' kirrî.

Bîra b' kirrî.

HÊVI

Ger carekê

Bîra te hat û te viya

Tev hêviya

Nû key û rakey j'bin piya.

Dîsan yarê

Dê bim buhar û girnijim.

Çiyê tibra xwe dirêj kete bejna te,

Dê bim volkan û wî sojim.

Dê wî sojim.

1978

RAGIRTIN

Erê bira te zaniye,

L'hindek qolaçên cîhanê,

Qazanên xewna zarokan

D'tijî ber in! L'zîr û gira,

Giya bijar e û buhar e,

Lê kar û berxên hejara, lê naçerin!

L'cih û dira

Demê xanya b'xuha enya xwe çê dikin,

Biyanî d'bêne xudana,

We bo me yên ava kirîn,

Hilon berin!

Lê d'gel hemî birsatiyê.

Hejariyê.

Zordariyê.

Xwe radigrin. Xwe radigrin.

DAYÊ

Pîrê dayê

L'xwe bizivre û kovan û jana vehêre.

Ma nizanî ya îroke dirusbûna,

Birîn û rûdan pêr e.

Hilo, hilo j'îro pê ve.

Çîroka karvanê b'rê ve.

Bo tev zaroka vegêre...

Her vegêre...

1978

YA EZ DIZANIM

Ho şîrînê

Te divêtin behsî cîhana îroke,

Bo te bikim!

Ka çî derçû, behsî modelên nû bikim!

We diyare tu nizanî

Min hay j'van gotina nîn e!

Were, were, bo te bêjim

Ka çend zaro d'landika da

D'êne kujtin!

Ka çend sêdare d'ên danan

Û çend mirov pêve d'êne hilawîstin!

Ka çend gundên tijî hejar,

Her roj d'êne

Vebrandin û wêran kirin!

Erê, erê, ez van d'zanim.

Lewra xemxwirê heman im.

Lê min l'bere

Tev gora j'bo perêstinê

Ez bikime mizgeft û dêr.

Hemî gundên wêran kirî,

Bikim bajar. Bikim bajar...

FENER

Cerdevan û kirêgirtiyên bajarî.

L'şeva tarî.

Tev fenera

L'torîna min

D'vemirîmin.

Lêva d'mêjin, ber sîngê lê d'pirrtînin.

Lê nizanin

Min ew lêv yê jehirkirîn,

Dê pê mirin.

Min tev fener yê helkirîn,

Ew gurriyê j'erdî d'girin.

Navemirin. Navemirin.

NOBEDARÊ MEH Û SALÊ

(Bo rapêrnên miletê Felistîne yê xweragir)

Felistînê

Ay li min û vî agirî,

Ay li te wê kûrbirînê.

Piştî ezyet û lêdana; ya fer ew e her b'azirî.

Alay nedanî helgirî.

Bawer bike û şoreşgerên te dizanin

Ger nobedarê şevê bî

Yê şev û meh û salê me!

Ger birîndarê gullê bî
Ez hogirê
Eş axînk û kulê me!
Ger asmanê te tarî bît
Yê min l'tariyê top dibarin!
Ger rûbarê şenge jîna te şêlî bît
Yê min pirrî dirinde, neheng û mar in!
Ger 1'paryê keda te har in
Parî û tev hîvî l'min xwarin!
Zarokên min di bê war in.
Gişt zordar û kirêgirtiyên cîhanê
L'min neyar in.
Lê tev millet û bindest û azadîxaz l'min heval in.
Evca hevala dilbirîn.
Dibên çira 1i me û 1i te jî vemirîn!
Nexêr, nexêr nevemirîn.
Bi sedhezaran me şehîdên
Di vê rê da gorî kirîn.
Şoreşger ala helgirin,
Kî dibêtin em dê revîn!
L 'hemî tengaviya dibêjîn,
Dê serkevin û pêşkevin.
Dê serkevin û pêşkevin.

DIBÊN NARÊ

Dibên narê, gişt şaira

Xwedan kovan û agira

Şoxên şeng û şepal he ne

Me jî axînk j'dûriya te ne

Tu yî dermanê dilê jar.

Tu yî xweşkeyê,

Vî welatê hişk û beyar.

Sewdaser im.

Ez nizanim,

Çima hosan tu dûr d'kevî û

Tu b'sîlava dilê min da,

Naêye xwar?

Were bes e, te birînên min pîr kirin,

Ne silavek digehîtê,

Ne carek lê dibî nojdar!

Were hey nar.

Şeva min çerxek dirêj e û

Birînên min pîr in

Qet naêne hejmar!

Tu dibêjî min j' bîr bike,

(Lê nizamim, çewan rihên evîna te,

Dê ji kûratya dilê xwe rakêşmeder .) *

Tu dibêjî û ez nizamim.

Ez nizamim.

* Ji helbesteka Nezar Qebanî wergirtî ye.

TÊHNIYÊ JÊ RA NEMAY AV

Narîna min were cana têkda gulav.

Şeng û şîrîn, bejin zirav.

Têhniyê dîtina te me,

Mîna mirovê l'biyabanê berzebûyî,

Qirraqîçî û jê ra nemayî av.

Wek girtiyê zindaneka,

Teng û tarî

B'dehan sala, ne ronahiya fenerê lê bûye mêvan,

Ne jî hetav.

Wek zarokê gundê he yê wêran kirî,

Giriyê wî tê, ka day û bav?!

Were ey yar.

Xemên eve evîniyê û xerîbiyê,

Dilê min xwar.

Berovajî vê cîhana her lê buhar,

Ez yê 1'hêviyê

Roj biçît û şev zû bête,

Vî cihê xirr bûye şînwar .

Yê pirrî jar.

Belkî her mabît ev şeve !

Can minê ku bêye ve.

Ne peyveka şîrîn dibêy!

Ne carekê narîne l'pey

Qêrî û nalîna min diêy!

Her dibêm ax, kengî dê êy?

Kengî dê êy?

TENYAYÎ

Tu dizanî hindî bêjî

Hej te dikim.

Qet nikarim, te j'bir bikim.

Lê hevalê

Bawer bike hinde cara,

Demê kovan min gej dikin.

Axînk laşê min têr dikin.

Hizir dikim, te l'bir bikim.

Helametê hemî şevê,

Ez d'perrêsim

Bişkênim û serûbin kim.

Tif keme jîna ho bûrî û

Te b'hêlim û evîniyê binax bikim.

Evca were,

Min j'tenyayê rizgar bike.

Birînên min nojdar bike.

Tu dizanî, min dil bû te,

Parrastiye j'tev nehenga.

Min bo te war ,

Xemlandiye j'bo ahenga.

Were. Were

Barê xema bes b'gêrîne!

Bes kovan û jana heval,

L'min bicemîne!

J'min b'revîne.

J'min b'revîne.

DIHÎ DIHÎ

Dihî, dihî.

Te dilê min wêran kir û

L'şenge jîna min kir behî.

Lew xebata dijwar dikim,

Da rojeka geş bêtin û

Bibim lihî.

Ger bûm lihî.

Dê êm û te rateqînim,

Ji vî cihî. Ji vî cilî.

KI DIBÊT MIRI!

L'vî bajarî (1)

Ne kew awazekê d'bêtin!

Ne ji layê genc û xorta,

Dengê stiranekê d'êtin!
Ne zaro yariya dikin!
Ne zeriye şeng û ciwan,
Kezî û biska divehînin,
Ne jî şe d'kin!
Ev çî dem e
Metîn yê pirr mij û tem e!
Sûlav û rûbar û kanî jî dipeyvin,
Hewar eve çî sitem e!
Tênagehim gelo çima,
Ev bajare hind bi xem e!
Lê deng hat û axînk pê ra.
Dol u çîya lê vegêra...
D'van roja da, dinya hejya
Stêreka geş ji esmanê,
Torê kurdî, ket û rijya
D'van roja da,
Heval Vehêlî wexer kir .(2)
Tijî cerg û hinavên tev welatiya,
Kul û xem kir.
Guhişî bûm. Dilê min sot u kizirî.
Ey Şairê hemî dema,
Şemalka jînê helkirî.
Kî d'bêt mirî?
Bawer bike, ew mirovê,
J 'rastîya ra, çepera
J 'sîngê xwe çê kit,

Qet namirît.

(Yê xwe d'sojît, da rêka yê dî rohin bikit)(3)

Yên dî d'nizm in,

Bes ew e l'esmanî d' firrît.

Yê berperê dîroka wî,

Spî û paqij bît namirît.

Lewra heval,

Navê te jî, d'nexşeya vî welatî da,

Hate çandin.

Helbestên te,

Ne d'ên dizîn, ne firotin.

D'kûratiya tev dila da,

D'êne gotin.

Evca çewa, dê bên mirî!

Tu sax î û her yê hazir î.

Qet namirî...

Qet namirî...

HEJARÎNO !

Ey hejarên vî welatê

Pirr dirrinde û çî gundek lê,

Nemayî ava

Sedan sal e û ta ku niha,

Rojê b'dehan binax dibin,

J'pîr û genc û keç û sava.

Ne dijminên we d'rawestin,

Ne hûn d'karin xwe rizgar kin,

J 'tor û dava!

Hejarino

Koçerên bê wargeh û kon!

Vî dijminî deşt û zozan wêran kirin,

Dê kî v zaroka hajon!

Dawiya çerxê bîstê ye û heşta,

Jin û dayikên we, ji axan ra,

Nanî d'pêjin, cilka dişon!

Hêşta keda destên hewe,

Derebeg û axa dixon!

Hejarino

Heta gengî, dê xaniya ava kin û,

Qet nagehin tê da rûnin!

Qurbaniya den û dê her

Hejar mînin!

Rêkê b'bînin!

Şax û daxên welatê me,

B'hizir û bîrên,

Rast û dirust bixemlînin.

Bawer bikin,

Paşeroja geş bo we ye,

Dê her bînin.

Dê her bînin.

1983

Helbestvan û nivîser:

Xelîl Duhokî

Di sala 1951 ê de, li bajarê Duhokê, li Kurdistanê başûr ji dayik bûye. Di sala 1970 ê de, dest bi nivîsîna helbestan kiriye û ya yekê di sala 1972 ê de, di rojname Hewkarî de, belav kiriye. Kurteçîrok û vekolînên edebî jî nivîsîne. Di piraniya aheng û fêstîvalan de, helbest pêşkêş kirîne û di rojname û kovarên kurdî de, çî li nav Kurdistanê û çî li derveyê Kurdistanê belav kirîne. Di sala 1973 ê de, bûye endamê Êketîya Nivîskarên Kurd. Endamê desteka rêvebera (redaksyon) çendîn kovarên kurdî bûye. Ji bo demekê, sernivîskarê kovara Berbangê û çend sala, serokê Komela Nivîskarên Kurd bûye li Swêdê. Endamê Êketîya Nivîskarên Swêdê ye. Endamê Sendîka Rojnamevanên Kurdistanê ye.

Sala 1974 -1975 ê di radyoya şoreşê de, kar kiriye. Sala 1982 ê ji ber zulim û stema dijminî. Dîsan kehiştiye şoreşa kurdî. Lê piştî Enfalên Reş, neçar bûye xwe bigehîne welatê xerîbiyê, swêdê. Niha jî dîsan vegeryaye welatî û li wezareta roşinbîrî şareza ye.

Heta niha ev pirtûkên jêrî çapkirîne:

- 1 . Te çi viya û min neanî. Dîwana helbestan, Kurdistanê başûr 1982 . Bi tîpên erebî.
- 2 . Leheng. Li ser nivîsîn û wergerandina çîrokên kurdên bakur, ji tîpên latînî bo yê erebî. Kurdistanê başûr, 1983 . Bi tîpên erebî.
- 3 . Osman Sebrî, helbestvan û şoreşger. Kurdistanê başûr, 1983 . Bi tîpên erebî.
- 4 . Gaziyek ji cerigê asiya. Dîwana helbestan, swêd1989. Bi tîpên latînî.
- 5 . Min digot û te vedigêra. Dîwana helbestan, swêd 1990. Bi tîpên latînî.
- 6 . Ragirtin. Dîwana helbestan, bi swêdî û kurdî, swêd 1990.
- 7 . Helbesta hevçerx ya kurdî. Bergê I, antolojî, swêd 1992. Bi tîpên latînî.

- 8 . Helbesta hevçerx ya kurdî. Bergê II, antolojî, swêd 1994. Bi tîpên latînî.
- 9 . Helbesta hevçerx ya kurdî. Bergê III, antolojî, swêd 1995. Bi tîpên latînî.
- 10 . Antolojiya çîroka nû ya kurmancên başûr. Swêd 1995. Bi tîpên latînî.
- 11 . Mirov û welat di helbestên Refîq Sabirî de. Swêd 1996. Bi tîpên latînî.
- 12 . Peyv û tablo daxivin. Swêd 1997. Bi tîpên latînî.
- 13 . Helbestvanê tepeser û hejaran, Letîf Helmet. Swêd 1998. Bi tîpên latînî.
- 14 . Qertelê ji bilindahyê ditirsîya. Laş Kilîntîng. Çîrok ji bo zarokan. Werger ji zimanê swêdî, 1999. Bi tîpên latînî.
- 15 . Lêopold. Laş Kilîntîng. Çîrok ji bo zarokan. Werger ji zimanê swêdî, 2000. Bi tîpên latînî.
- 16 . Du patolên befrê. Çîrok ji bo zarokan. Hîwa Qadir. Ji kurmanciya jêrî bo kurmanciya jorî. Swêd 2001. Bi tîpên latînî.
- 17 . Mereqa li ser Zirafê. Îngegird û Sven Zetterlund. Çîrok ji bo zarokan. Werger ji zimanê swêdî, 2001. Bi tîpên latînî.
- 18 . Mereqa li ser Fîlî. Îngegird û Sven Zetterlund. Çîrok ji bo zarokan. Werger ji zimanê swêdî, 2001. Bi tîpên latînî.
- 19 . Doktorê hemû tiştan dizane. Matis Rehman. Çîrok ji bo zarokan. Werger ji zimanê swêdî, 2001. Bi tîpên latînî.
- 20 . Mereqa li ser Zirafê û Fîlî. Îngegird û Sven Zetterlund. Çîrok ji bo zarokan. Werger ji zimanê swêdî, 2007. Bi tîpên erebî.
- 21 . Helbesta hevçerx ya kurdî. Çapa duyê. Weşanên Deng. Amed 2007. Bi tîpên latînî.
- 22 . Mem û Zîn ya ku Mela Mehmûdê Bazîdî, wek çîrok, di sala 1856 ê de, nivîsî. Ji tîpên erebî veguhaztiye yên latînî. Weşanxaneya Lîs ê, 2007 Amed. Bi tîpên latînî.
- 23 . Çend stêrên geş di esmana helbesta nû ya kurdî de. Duhok 2008. Bi tîpên erebî.
- 24 . Qefteka gulan, ji baxçê peyv û dahînanan kurdan. Hevlêr 2010. bi Bi tîpên erebî.
- 25 . Çendîn pirtûkên din jî, li ber çapê hene.

Naverok:

1. Vekolîn: Mueyed teyib
2. Vekolîn: Emîn Ebdulqadir.....
3. Dîwana êkê.....
4. Ger mirim dê sava mînît.....
5. Welatê min.....
6. Kelekvano.....
7. Ez û heval.....
8. Kaxezeka belav nekirî ya Gîvara.....
9. Gazîyek ji cergê Asya.....
10. Evîna mezin.....
11. Cejneka dî ya bi toz û kadî.....
12. Agahdarîyek ji bo Civata Milletên Yekgirtî.....
13. Dosta bê wefa.....
14. Narîn ji bo evînê di kete girî.....
15. Imperyalîzm û karekê ne jêhatî.....
16. Destana paleyekê kurd
17. Şivan.....
18. Kanê şoreşa nû.....
19. Ya tu dixwazî.....
20. Ev çi sal e!.....
21. Ne bêjin me çi jê ye?.....

22. Dîwana duyê.....
23. Min digot û te vedgêra.....
24. Dê b' zivre ve.....
25. Te çi viya û min neanî!
26. Demê evîna welatî li ser textê dilê mirovî pal didet.....
27. Şêlû nebûye kanîka li Berê Baday.....
28. Demê azar û kovan dibine ragirtin û pêşveçûn.....
29. Evîneka nû û baweriyeka mukum.....
30. Derebeg.....
31. Kengî dê êy!.....
32. Me ji nû çêja jînê zanî.....
33. Demê d'bînim.....
34. Zalim.....
35. Hêvî.....
36. Ragirtin.....
37. Dayê.....
38. Ya ez dizanim.....
39. Fener.....
40. Nobedarê meh û salê.....
41. Dibên Narê.....
42. Têhniyê jê ra nemay av.....
43. Tenyayî.....
44. Dihî dihî.....
45. Kî dibêt mirî!.....
46. Hejarino!.....
47. Helbestvan û nivîser: Xelîl Duhokî

FERHENG :

Barove ; befr û baran bi hev re dibare. bahoz

Behî ; tazî, şînî

Belg ;belçim, pel

Beroka ; li berahiyê

Berze; winda

Bêvl ;difin,poz

Bijale ; belav bûyî

Bijikandin ; belav kirin. Dema mirov tişteke (hinarekê) li kevrekê dide,

Bijikînin ;pijiqandin

Birîsyê ;birûskê

Bivehîne ; Dema keziyên jina divehînin

Çan : rex, alîPîlaw ; pîla ku ji asinî mukum û qayimtir e

Cencere ; ew amîrê li ser bêdera(coxîna) genim û cehî dihêre û du heywan dikêşin

Çeqok; kêreka biçûk

Çerwan ; cihê çerîna heywanan

Cinîk ; bistan baxçe

Çîçik ;çûk,çivîk

Daîran ; daqurtan. Wek mirov bêje: Marekê heywank daîra

Damay ; westiyay. bêtaqet

Dehbe ;cinawir,zirmirov

Derazînk; ber dergeh

Dihî ; berî rojekê

Durik ; nanê sêlê, lê yê nerm

Estum; stûyê minn. Milê min(peyveka soranî ye)

Faşî ;faşist

Fer ; pêdivî, pêwîst, lazim

Gehî ;mezin bûn,gihiştin

Gêleşûk ; tevlihev, li hevalyayî

Gîro ; paşmayî, vema

Gîvaray ; Cîvara, ew şoreşgerê di gel Kastiroy şoreşa Koba bi serêxistî

Guhişî ; sevdaser, gêj

Gurg ; gur

Hajon ;ajotin

Harî ; alîkarî

Helamet ; timsal, senem

Helan; kevr, ber

Hosan ;wisa,wiha, wilo

Hurmênek; dengê mezîn. Peqîneka bilind

Îrem ;li biheştê navê bexçeyê

Jivan ; hevdîtin. Li benda hevdu man

Kadî ; dûkêl, temedî

Kêlayî ;kolandin. Erd kêlan. cotkirin

Kelem ; stiryê mazin

Kelex ; cendek, kelexê mirovekê yan heywankê

Kepron ; kepreka biçûk. Mirov di nav rezan de, ji daran çê dibe û li bin sîha wê rûdinê

Kerb ;hêrs, kîn

Kevr; ber. helan

Kîrê ;kuderê

Koz ; zevî, erdê nekêlayî

Kutir ; Ew di nav malan de xwedî dikin û j kevoka mezintir in

Kuzirî ;kiziri

Lafaw ; lehî, avrabûn

Mer ; ya ku kolana reza pê dikin

Mîn ;mayîn

Neheng ; hût, heywankê mezin

Omêd ;hêvî,

Pênawî; pênevêt (peyveka soranî ye)

Pîş ;pûş

Pepo ;pepûk

Per ;bask,

Perrêsim ; Xuda perêstin

Qirandin ; ji navbirin, nehêlana tiştî

Qirçiqîn; dema mirov pir têhnî dibe. Bê av dimîne

Qît ; aerzaq, kelûpelên xwarinê

Qolaç ; kujî, qurnet

Qolaç ;qorzî,goşe

Qoqilandin; dema çavên kesekê dertînin

Qurtalkim: ; rizgar bikim

Rateqînim; verevînim, ji cihê derêxim

Şaperek ; baskek, perek

Sava; Zarokê biçûk

Şeqandî: dide rê. Bi lez diçe

Şerenîx ; berxedan. Li dij rawestan

Sexmeret ji bo, ji bo te dixebitim

Şikawe ; şkestî(peyveka soranî ye)

Sikr ;bandav

Tîlek ; se, tajî

Vebrandin ; jinavbirin. qetilam

Vehîn ;honandin

Xedeng ; tîr,

Xena ;hina

Xîvet ; çadir

Xuh ;xwêhdan